

№ 07 – 08 (828 – 829)

Люты 2021 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

➔ **Выданне: да 25-годдзя «Нясвіжскай Акадэміі» –**
стар. 2

➔ **Форум краязнаўцаў: развагі Л. Лыча, даклады пра В. Гузава і Чашніччыну –**
стар. 3 – 4, 8, 9

➔ **Новая рубрыка: былі, ёсць, будзем адзінымі –**
стар. 6

Тыдзень роднага ў навуковай бібліятэцы

Міжнародны дзень роднай мовы – штогадовае свята, абвешчанае ў 2000 годзе рашэннем Генеральнай сесіі ЮНЕСКА. Галоўная мэта гэтага свята – захаванне моўнай і культурнай шматстайнасці ў свеце, падтрыманне нацыянальных моваў і культураў, а таксама забеспячэнне права кожнага грамадзяніна карыстацца роднай мовай.

Сумесна з філіялам «Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа» Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Цэнтральная навуковая бібліятэка НАН Беларусі з 15 па 19 лютага правяла шэраг мерапрыемстваў, прымеркаваных да памятнай даты.

Тыдзень роднай мовы 15 лютага распачаў круглы стол «Акадэмік Яўхім Карскі – заснавальнік беларускага навуковага мовазнаўства і літаратуразнаўства, этнограф, фалькларыст, палеограф», прымеркаваны да 160-годдзя вучонага і 100-годдзя Інбелкульту. Да яго правядзення бібліятэка падрыхтавала выставу, дзе прадстаўленыя выданні Я. Карскага канца XIX – пачатку XX стагоддзя і літаратуры пра яго.

16 лютага ў інфармацыйна-выставачным цэнтры бібліятэкі Акадэміі навук адбылася прэзентацыя кнігі «Г.З. Шкляр. Выбраныя працы. Моўная спадчына» – комплекснага выдання, што ўключае асобныя працы выбітнага мовазнаўцы, які працаваў у Акадэміі навук Беларусі ў 1930-я гады.

У гэты ж дзень праведзены круглы стол «Беларуская мова ў кнігах», які суправяджала выстава «Беларуская мова арабскім пісьмом». Экспазіцыю склалі рукапісы татараў Беларусі з фондаў бібліятэкі і даследаванні па гэтай тэме.

18 лютага праграму працягнула прэзентацыя электроннага перавыдання класічнай працы Івана Насовіча «Словарь белорусскаго наречія», падрыхтаванага Інстытутам мовазнаўства сумесна з выдавецтвам «Тэхналогія».

У двух фарматах – online і ўжывую – 19 лютага навукоўцы філіяла «Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа» Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі правялі Рэспубліканскую дыктоўку па беларускай мове.

Паводле паведамлення Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі

Дзеля станоўчай матывацыі

Дзень роднай мовы, які штогод адзначаецца 21 лютага, асаблівы для кожнай нацыі, кожнага народа, бо няма народа без мовы, няма мовы без яе носбіта.

Напярэдадні свята бібліятэкар Альхоўскай сельскай бібліятэкі Астравецкага раёна Юлія Заруба разам з клубнымі работнікамі запрасіла маладых чытачоў на тэатралізаванае прадстаўленне «Свята беларускага слова». Галоўная задача бібліятэкара – сфармаваць станоўчую матывацыю да вывучэння беларускай мовы ў малым узросце, садзейнічаць папулярызаванні беларускай мовы, абудзіць цікавасць да гісторыі народа. Мерапрыемства прайшло ў тэатралізаванай форме, таксама гучалі беларускія песні, загадкі на роднай мове, было знаёмства з навінкамі беларускага друку з дапамогаю кніжнай выставы, сумеснае маляванне сімвала Беларусі – кветкі васілька.

Вольга ТВАРАГАЛЬ, загадчыца аддзела бібліятэчнага маркетынгу Астравецкай раённай бібліятэкі

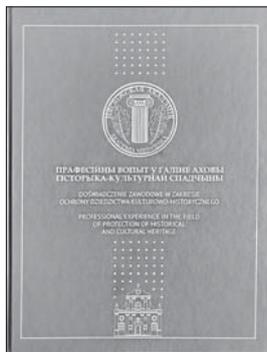

Сябры, мы ўдзячныя ўсім чытачам і аўтарам нашай газеты. Каб пашырыць краязнаўчую сябрыну – далучайце, калі ласка, да падпіскі сяброў і калегаў.

Кніга да 25-годдзя «Нясвіжскай Акадэміі»

Адукацыйны праект «Нясвіжская Акадэмія» быў заснаваны ў 1995 годзе Міністэрствам культуры і друку Рэспублікі Беларусь і Міністэрствам культуры і мастацтва Польшчы (назва на той час) і адзначыў сваё 25-годдзе сёлета 8 лютага прэзентацыйнай кнігі «Прафесійны вопыт у галіне аховы гісторыка-культурнай спадчыны (да 25-годдзя Міжнароднай летняй школы «Нясвіжская Акадэмія»)».

Малдовы, Польшчы, Расіі, Украіны).

На сённяшні дзень выпускнікі Акадэміі працуюць у многіх установах культуры. Большасць выпускных праектаў знайшлі ўвасабленне ў практычнай дзейнасці. Сярод іх праграма рэканструкцыі і турыстычнага выкарыстання Аўгустоўскага канала (А. Шымбарэцкі, Б. Шырма, А. Кароль), сядзібы ў Завоссі – месцы нараджэння А. Міцкевіча (Н. Гілеп), метадыка ўзнаўлення і адаптацыі гістарычных сядзібаў (М. Уласюк – сённяшні галоўны архітэктар Брэста). Шмат выпускнікоў Акадэміі сталі ўжо яе выкладчыкамі, яе экспертамі, аўтарамі праектаў па рэстаўрацыі культурна-гістарычнай спадчыны.

Трэба адзначыць і тую карысць, што прынесла «Нясвіжская Акадэмія» дзякуючы яе міжнароднай дзейнасці, тым інтэграцыйным працэсам у галіне аховы культурнай і прыроднай спадчыны, рэстаўрацыі помнікаў, што былі наладжаныя на працягу 25-і гадоў у супольнасці з краінамі-суседзямі Беларусі.

Вынікам прэзентацыі фаліянта, прысвечанага 25-годдзю Міжнароднай летняй школы «Нясвіжская Акадэмія», стаўся зварот, што агульнай адзін з заснавальнікаў гэтай установы, былы старшынй навуковай Рады Акадэміі і аўтар гэтых радкоў. Ён звярнуўся ад імя ўсіх прысутных на прэзентацыі з просьбай да адказных кіраўнікоў усяляк падтрымліваць працу «Нясвіжскай Акадэміі», спрыяць далейшаму палітычнаму ўзаемадзеянню краінаў-суседзяў у справе аховы і рэстаўрацыі гісторыка-культурных помнікаў.

У кнізе пазначаны куратары выдання, якімі з'яўляюцца Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў і бяззменны куратар «Нясвіжскай Акадэміі» на працягу 25-і гадоў яе існавання – Інстытут павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў БДУКіМ. У гэтай установе і адбылася прэзентацыя кнігі з удзелам прадстаўнікоў грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры», які многія гады апекаваў «Нясвіжскую Акадэмію».

Гэта не толькі шыкоўнае выданне па афармленні, але і глыбокае па змесце. Без перабольшвання – найлепшае выданне з тых, што ўбачылі свет пад дахам Міністэрства культуры за апошнія дзесяцігоддзі. У ім школа «Нясвіжскай Акадэміі» высяцілася праз раскрыццё ўсіх 25-і яе курсаў, іх тэматыкі і розных практык. Для прыкладу: «Фарміраванне і захаванне гістарычнага ландшафту», «Захаванне і кансервацыя гістарычных могілак», а далей – тэмы па ахове і выкарыстанні помнікаў скаральнай і абарончай архітэктуры, па ахове і развіцці гістарычных палацаваў і сядзібных комплексаў, музейным і турыстычным развіцці. Толькі пералік тэмаў дае некаторыя ўяўленне аб маштабнасці, глыбіннай вартасці самога праекта «Нясвіжская Акадэмія».

Уладзімір ГІЛЕП

Нашы спачуванні

15 лютага пайшла з жыцця **Марыя Аркадзьеўна БЯСПАЛАЯ**, гісторык, заснавальніца навуковай школы ў галіне музеязнаўства «Тэорыя і практыка музейнай справы», патрыётка, прафесар кафедры гісторыі Беларусі і музеязнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, доктар гістарычных навук, прафесар.

Навукова-даследчы шлях Марыі Аркадзьеўны пачаўся ў БДУ; у 1971 г. скончыла гістарычны факультэт, а ў 1978 г. аспірантуру. У 1999 г. абараніла доктарскую дысертацыю па спецыяльнасці «Айчынная гісторыя». У 2001 г. ёй прысвоенае вучонае званне «прафесар».

У БДУКіМ Марыя Аркадзьеўна працавала з 1979 г., з 2009 г. з'яўлялася загадчыкам, а з 2020 г. – прафесарам кафедры гісторыі Беларусі і музеязнаўства.

Яна надавала пільную ўвагу распрацоўцы і пастаяннаму ўдасканаленню лекцыйных курсаў, пашырэнню іх тэматыкі і прыстасаванню да спецыфікі ўніверсітэта. Па яе кнігах вучылася не адно пакаленне гісторыкаў, спецыялістаў у сферы музейнай дзейнасці.

М. Бяспалая актыўна займалася навуковай працай, зместам якой была не толькі гістарычная тэматыка, але і праблемы сацыякультурнай і музейнай дзейнасці, апублікавала 2 манаграфіі, вучэбны дапаможнік і больш за 150 артыкулаў у айчынных і замежных навуковых выданнях.

Яна з'яўлялася членам навукова-метадычных саветаў Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчынай вайны і Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, членам рэдкалегі навукова-метадычных часопісаў «Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў» і «Вопросы музеологии» (Расійская Федэрацыя).

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» смуткуюць з прычыны смерці Марыі Аркадзьеўна БЯСПАЛАЯ і выказваюць словы спачування родным, блізкім і калегам спачылай.

На тым тыдні...

Ратуюцца спадчынай

✓ **6 лютага ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага пачала працу выстава «Другой Мінск», што дэманструе фотаздымкі 1982 – 1989 гг. вядомага мінскага фотамастака Вадзіма Качана. Прадстаўленыя больш за 80 фота, падзеленыя на серыі «Дамы», «Рэканструкцыя дома», «Вуліцы», «Двары», «Аркі ў старым горадзе», «Фрагменты», «Стадыён «Дынама», «У парку», «Віды Мінска». Здымкі, якія аўтар падараваў Музею гісторыі горада Мінска, упершыню дэманструюцца ў калекцыі.**

В. Качан часта адзначае, што для яго горад – гэта цэнтр, з якім звязаныя згадкі маленства, таму большасць фотаздымкаў зроблена ў Верхнім горадзе, Траецкім і Ракаўскім прадмесцях, уздоўж набярэжнай Свіслачы, у парках Янкі Купалы і Дзіцячым (раней – імя Горкага). Горад мяняецца, але ў памяці кожнага пакалення застаецца свой Мінск. Пабачыць «свой» або «іншы» Мінск можна да 14 сакавіка.

✓ **1673 удзельнікі з Кітая, Балгарыі, Польшчы, Турцыі, Казахстана, Расіі і Беларусі і 741 нумар – такім прадстаўнічым быў IV Міжнародны фестываль-конкурс дзіцячай, юнацкай і дарослай творчасці, што праходзіў у Самары (Расія) у анлайн-фармаце з 21 па 27 студзеня. На ім адразу ў двух конкурсах – «Навагодняя зорка» і «Цуды на Каляды» – вызначыўся народны клуб аматараў песні, гумару і гульні «Вечарніца» з Навасельскаўскага СДК Ляхавіцкага раёна. У намінацыі «народны вакал» у кожным творчым іспыце ён удастоены дыплама. Землякі адправілі на суд журы відэа выступлення – песню «А дзе нарадзіліся», гумару і гульні «Вечарніца» з Навасельскаўскага СДК Ляхавіцкага раёна. У намінацыі «народны вакал» у кожным творчым іспыце ён удастоены дыплама. Землякі адправілі на суд журы відэа выступлення – песню «А дзе нарадзіліся». Да звання пераможцы атрымалі і сертыфікат на ўдзел у вялікім фінале праекта «Творчы рух 2020 – 2021» IV Міжнароднага фестываль-конкурсу дзіцячай, юнацкай і дарослай творчасці «Залатыя пырскі мора», што адбудзецца ў чэрвені ў Сочы.**

Дарэчы, творчая біяграфія калектыву пачалася 30 гадоў таму. У рэпертуары клуба народныя песні, гумарыстычныя

замалёўкі, фельетоны, гумарэскі, творы самадзейных аўтараў і кампазітараў.

✓ **У Крупскай мастацкай галерэі імя Барыса Аракахова адкрылася персанальная выстава 14-гадовай Даны Стукалай «Мой космас». На адкрыццё сабраліся бацькі, педагогі, сябры дзяўчынкі. Павіншавала Дану з важнаю падзеяй дырэктар школы мастацтваў Надзея Дзенісенка і адзначыла, што дзяўчынка «жыве мастацтвам, хочацца пажадаць ёй толькі ўзлёту, каб змогла напоўніць рэалізаваць сябе». Педагог Галіна Пахомава мяркуе, што мастачка можа адбыцца ў такіх перспектывіўных накірунках, як дызайн або віртуальны дызайн, архітэктура.**

На выставе прадстаўленыя больш за 30 працаў ў тэхніках акварэлі, гуашы, алоўка.

✓ **13 і 14 лютага Музей гісторыі горада Мінска запрасіў на экскурсійную і забаўляльную праграму «Двiж «Мiнск – Парыж»» і спецыяльную акцыю ад рэстарана «Авіньён». Запрашалі ўсіх закаханых, рамантыкаў і нават скептыкаў. Апроч запісаў песень Джо Дэсэна і кінатэатра на колах (абсталёванага на час у вагоне конкі) арганізатары прапанавалі больш даведацца пра жыццё губернскага горада Мінска ў XIX ст.**

Скарыстаная інфармацыя з наведаннай Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага (Мінск), Музея гісторыі горада Мінска, сайтаў газет «Ляхавіцкі веснік», «Крупскі веснік»

Год таму ў Мінску прайшоў першы рэспубліканскі форум краязнаўцаў краіны

Знакавая падзея ў гісторыі краязнаўства

Да таго, як у нашу краіну завітаў, пачаў гаспадарыць каранавірус, яе грамадскасць на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў не праводзіла раўназначна зладжанаму ў Мінску 12 – 13 сакавіка 2020 года Форуму краязнаўцаў Беларусі. Да гэтага ў нас ладзіліся з'езды, канферэнцыі, а тут з'явілася зусім новая форма абмену думкамі паміж, не памылюся, самымі вялікімі, самымі шчырымі ўлюбенцамі ў родны край людзьмі. Ініцыятыву правесці Форум узнялі на сябе такія аўтарытэты ў нас установы, як Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь і Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», які ўзначальваюць сапраўдныя прафесіяналы ў сваёй галіне дзейнасці, адданыя нацыянальнай ідэі асобы...

Неабходнаю дапамогай у арганізацыі, правядзенні гэтага гістарычна важнага мерапрыемства аказалі міністэрствы культуры, інфармацыі, адукацыі, што болей падкрэслівае яго высокае значэнне ў сучасным беларускім нацыянальна-культурным жыцці, у якім, акрамя буйных дасягненняў, ёсць і нямаля навяршаных праблемаў, прычым, і такіх, ад якіх напрамую залежыць будучыня дарагой Бацькаўшчыны.

А якія высокапаважаныя асобы пажадалі прывітаць удзельнікаў Форуму! Гэта акадэмік, сакратар Аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Аляксандр Каваленя, старшыня Камісіі па адукацыі, культуры і навучы Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Ігар Марзалюк, генеральны дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман Матульскі.

Аўтарытэту Форуму прыдало тое, што на яго пленарным пасяджэнні прагучаў шэраг зместоўных, глыбоканавуковых, паставава-канструктыўнага характару дакладаў. Прывяду толькі некаторыя з іх. Вячаслаў Далідовіч – «Дзейнасць Інстытута гісторыі НАН Беларусі па даследаванні і папулярызаванні рэгія-

нальнай гісторыка-культурнай спадчыны»; Ігар Капылю – «Месца і роля акадэмічнай навукі ў даследаванні лінгвакультурнага і фальклорна-этнаграфічнага ландшафту Беларусі»; Тадэвуш Стружэцкі – «Краязнаўства ў Беларусі: здабыткі, праблемы і перспектывы развіцця». Нямаля высокааўтарытэтных асобаў сустракалася сярод кіраўнікоў секцый: намеснік старшыні Беларускага фонду культуры, пісьменнік Анатоль Бутэвіч, галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты» Уладзімір Гілеп (больш за дваццаць гадоў ўзначальваў Беларускі фонд культуры, заснавальнік «Краязнаўчай газеты»), прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар гістарычных навук Аляксандр Гужалоўскі, гісторык Алег Трусаў (да гэтага шмат гадоў быў застаршыню Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны). Шмат выдатных асобаў знаходзім сярод выступоўцаў на секцыях. Якія надзённыя пытанні толькі не ўзнімаюцца на іх! Але галоўнае тут – змест выступу. А ён у большыні вызначаўся сваёй цікавасцю, навізнай, не паўтараў многія даўно і добра вядомыя падзеі і факты. Пахвальна, што сваімі выступамі на секцыях удалося ахапіць амаль увесь абшар Беларусі. Гэта дае падставу сцвярджаць пра прысутнасць актыўнага краязнаўчага руху ва ўсіх рэгіёнах краіны.

Не можа не радаваць, што сярод удзельнікаў Форуму мелася нямаля моладзі. Значыцца, ёсць надзейная змена людзям старэйшых пакаленняў, што іх пошукі нязведанага ў айчынай гісторыі будуць працягнутыя да-

лей. І гэта вельмі важна, бо недаследаванага, цікавага для шырокіх колаў беларускага грамадства хапае. І яго нам неабходна любымі шляхамі, спосабамі паказваць людзям.

З розных прычынаў і папярэдня, і сучасныя пакаленні беларусаў у адрозненне ад сваіх суседзяў не вызначаюцца патрэбнай для суверэннай краіны нацыянальнай свядомасцю. Адна з прычынаў такой негатывнай з'явы – кепскае веданне сваёй гісторыі, у чым вінаваты не сам народ, а палітычны рэжым краінаў, пад якімі яму стагоддзямі даводзілася гібець. У выніку збегу неспрыяльных абставінаў, учынення несправядлівасці многія таленавітыя беларусы былі перацягнутыя на чужы бок і стагоддзямі стваралі славу колішнім прыгняталінікам нашай Бацькаўшчыны.

Далёка не ўсе самыя важныя ў айчынай гісторыі падзеі аб'ектыўна асвятляліся і па сёння асвятляюцца на старонках навуковых прац. Каб нашая гісторыя нарэшце атрымала глыбокае, праўдзівае асвятленне, была данесена да розуму шырокіх гушчаў народа, мы сёння не ведалі б такой страшэннай нацыянальнай апатыі людзей, такога масавага адрыву ад роднай мовы, такой небяспечнай для нашай будучыні дофармацыі этнакультурнай самабытнасці краіны. Пакуль навукоўцы не напішуць такой праўдзівай гісторыі, а сістэма адукацыі не данясе яе да розуму моладзі, краязнаўцам неабходна весці няспыннымі пошукамі, даносіць да розуму лю-

дзей самым адметным падзеям і фактам лакальнага характару, якія маглі б зацікавіць іх.

Бясспрэчна, самай пільнай увагі ад краязнаўцаў патрабуе тое, што беззваротна (ды яшчэ ў масавым, буйным маштабе) знікае на нашых вачах з-за небудманага варварскага ўмяшання ў далікатнае цела зямлі. Яно катастрафічна зруйнаванае. Я добра памятаю даваенную Беларусь і з усёй шчырасцю сцвярджу, што тады яна была ў дзясяткі разоў прыгажэйшай за сучасную, хаця на ёй узведзенае мора вышынных дамоў, пабудаваныя шматлікія лядовыя палацы, створаная сетка сучасных шашэйных магістраляў, па якіх няспынна рухаюцца аграмады самых розных відаў транспарту. Таму краязнаўцам вельмі важна ў сваіх пошуках не абмінуць прыродна-геаграфічны ландшафт. Не можа не радаваць, што на Форуме ён прысутнічаў. Толькі вялікай пахвальна заслугоўваюць аўтары такіх паведамленняў: «У пошуках вытокаў чароўнай ракі» – Сяргей Малашчанка з Калінкавіцкага краязнаўчага музея; «Белорусские горы, гряды и возвышенности как целевые объекты краеведческих исследований» – Яўген Дзікусар з Белдзяржуніверсітэта фізічнай культуры; «Влияние мелиорации на экологическую обстановку Полотчины» – Андрэй Ключнікаў з Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка; «Векавыя дрэвы Стаўбцоўшчыны» – Мацвей і Таццяна Макарэвічы з сярэдняй школы № 3 г. Стоўбцы.

Можна толькі пазаздросціць нашым далёкім і не так далёкім продкам за іх здольнасць, старанні забяспечыць свае вытворчыя, сацыяльна-побывальныя патрэбы рознага роду збудаванымі аб'ектамі. Мала хто з беларусамі можа паспаборнічаць па якасці працы вадзяных млыноў, а таксама ветракоў. Некалі ж хапала вады для бесперапынай працы першых. І як пахвальна, што іх даследаваннем займаецца вядомы на ўсю краіну краязнавец Франц Жылка. На Форуме ён раскажаў пра вадзяныя млыны на тэрыторыі Беларусі. Займаецца ж ён не толькі даследаваннем.

Пры яго непасрэдным удзеле ў Смаргонскім раёне адноўлены і ўведзены ў эксплуатацыю адзін з самых старажытных у нас вадзяных млыноў. Падумалася, што такое можна было б зрабіць і з кузняй, якая некалі працавала на селяніна ў кожнай буйноў вёсцы. Толькі пры аднаўленні кузні трэба браць за аснову ўзоры XIX – першай паловы XX стагоддзя. Да іх наведнікі выкажуць большую зацікаўленасць, чым да пабудаваных раней. Будзе памылковым, неапраўданым лічыць такія пошукі непатрэбнымі, лішнімі з прычыны, што ў нас ёсць нешта падобнае ў Дудутках, у Строчыках.

Да таго, пра што вядзецца размова, даволі добра ўпісваецца паведамленне салігорскага краязнаўца Таццяны Мазоль «3 гісторыі льнаводства і ткацтва вёскі Зажэвічы Салігорскага раёна ў малюнках Івана Мікалаевіча Бялько». У іншых выступах прыворачыць аспект слаба прачосваецца, чаму не знайсці важкага апраўдана, бо ён уплывае на ўсе бакі нашага жыцця.

У юблейны год перамогі СССР над фашыскай Германіяй удзельнікі Форуму не маглі не асвятліць з дастатковай паўнамоцтва і звязаных з вайною праблем. І што важна: пра іх гаварылі і самыя маладыя краязнаўцы. Значыцца, вайна, жыццё пад акупацыяй, партызанскі рух і надалей будуць у полі іх зроку. Таму рэкамендаваў бы не забываць і пра тых, хто жыў, працаваў на падкантрольнай нямецкім уладам тэрыторыі. Калі ў савацкі час мы па вядомых прычынах абміналі гэты сюжэт, сёння такое проста недаравальна. Жыхары такой тэрыторыі не маглі не працаваць, не ствараць матэрыяльны каштоўнасці, у тым ліку і на карысць Трэцяга рэйха, проста каб не памерці з голаду. Асабліва карысную працу для людзей выконвалі работнікі медыцынскай сферы, усяляк дапамагаючы ў пераадоленні хваробаў, якія так лютавалі ў тыя гады. Але пра тыя медыкаў мы практычна нічога не ведаем. На слыху толькі тыя, хто ўдзельнічаў у партызанскім руху, партыйна-камсамольскім падполлі. А было такіх нямаля.

(Заканчэнне артыкула на стар. 4)

Франц Жылка і Леанід Лыч

Фота: Наталія Куніцкая

Знакавая падзея ў гісторыі краязнаўства

(Заканчэнне артыкула.
Пачатак на стар. 3)

Вялікую незаменную дэмаграфічную страту панёс беларускі народ у выніку першай хвалі паваннай эміграцыі. На ўдэкі кінуліся і тыя, што ў краінах з дэмакратычным ладам жыцця не зналі б аніякага пераследу. Савецкія масавыя фізічныя рэпрэсіі, асабліва 1937 – 1938 гг., прымусовы вывоз у далёкую Сібір вялікай колькасці беларусаў пасля «вываленчанага» паходу Чырвонай Арміі ў верасні 1939 г. ва «ўсёй краіны» Польшчы ўсё яшчэ заставаліся, жылі ў людской памяці. Што сярод тых упэкачоў мелася шмат невінаватых, заслужаных перад Бацькаўшчынай асобаў, можна прывесці багата прыкладаў, але затое з імі мы вельмі рэдка сустракаемся на старонках навуковай, публіцыстычнай, мастацкай літаратуры. Не абцяжарваючы сябе такімі пошукамі і краязнаўцамі, што вынікае і з назваў іх выступленняў на Форуме. Ну ці, скажам, не заслугоўвае да сябе ўвагі краязнаўцаў Лагойска іх земляк Уладзімір Селях (у эміграцыі – Вячаслаў Качанскі; 1885 – 1976). Гэта таленавіты оперны спявак Расіі (Марынінскі оперны тэатр). Выступаў у операх разам з сусветна вядомым рускім спеваком Фёдарам Шаляпіным. Для савецкай улады гэта не мела ніякага значэння, і ў 1933 г. яна знявольвае У. Селяха (тады працаваў дырэктарам БДТ, сённяшняга Купалаўскага тэатра) у турму. Праз дзесяць гадоў вярнуўся на Бацькаўшчыну і каб усцерагчы яе ад нямецкага, увесць свой талент і энергію аддаў служэнню беларускай нацыянальнай культуры.

Займаў адказныя пасады кіраўніка аддзела культуры і мастацтва пры Беларускай народнай самаахове, а затым аддзела культуры ў Беларускай Цэнтральнай Радзе. Уволю паспытаўшы смак савецкай феміды, такі чалавек не мог заставацца ў Беларусі за колькі дзён да яе вызвалення ад фашысцкага рабства, як і многія іншыя гэтак званыя калабаранты, паратунак бачыў у эміграцыі на Захад. Там такіма заставаўся шчырым, непахісным ва ўсім беларусам. Створаную ім у Нямецчыне тэатральна-мастацкую групу не пажадаў назваць іншымі словамі, як «Жыве Беларусь».

Аж, як не стала нам такіх шчырых патрыётаў у першыя пасляваенныя гады (вялікі дэфіцыт на іх і сёння

ў Рэспубліцы Беларусь)! Працягла час даводзілася нават вядучыя нацыянальна-рэспубліканскія сферы культуры і адукацыі ўкамплектоўваць людзьмі далёкімі, абыякавымі да ўсяго беларускага. І калі сёння краязнаўцамі Лагойшчыны нічога не зроблена па даследаванні жыццявага шляху свайго земляка У. Селяха, калі яго партрэт не вісіць у фая Лагойскага раённага дома культуры – гэта вялікі недаравальны недахоп у нашым стаўленні да слаўных сыноў і дочак Бацькаўшчыны.

За апошнія сто гадоў даваўся не па сваёй волі звадаць страшэнную катастрофу нашай вёскі – спрадвечнай нястомнай, шчырай носьбітцы ўсяго нацыянальна беларускага. Вынасілася, бедная. Да такога стану яна дайшла спачатку ў выніку суцэльнай калектывізацыі, а затым татальнага асушэння балот.

Вялікую, непрапушчальную шкоду гэтакім традыцыйнаму тыпу паселішчаў прынесла народжаная ў афіцыйных колах тэорыя так званых бесперспектыўных вёсак. Шкада, што ў гэты трывожны, ліхі час навукоўцы недаравальна марудзілі са зборам на вёсках этнакультурнага, лінгвістычнага матэрыялу, а аматары краязнаўцы абмяжоўвалі сваю дзейнасць пераважна пошукамі ўдзельнікаў, герояў грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Хоць і позна, але гэтыя памылкі неабходна выпраўляць. Можна хопць дзесяты, дваццатую частачку адшукаем з таго, што можна было б так лёгка знайсці паўстагоддзя таму. У мясцовых краязнаўчых матэрыялах павінны быць зафіксаваныя назвы ўсіх без выключэння зніклых вёсак і хутароў, найбольш вядомых прыродна-геаграфічных мясцінаў. Многія ж з іх маюць найцікавейшыя, адзіныя ў сваім родзе назвы, якіх не знайсці і ў афіцыйных энцыклапедычных слоўніках, даведніках. На нашым абшары не знайсці безназоўных мясцінаў,

што сведчыць пра вялікую, шчырую любоў беларусаў да сваёй зямлі.

Звычайна нашыя краязнаўцы папулярныя сваёй набыткі ў пісьмовай форме на старонках перыядычнага друку, у адмысловых кнігах навуковага, публіцыстычнага, мастацкага характару, што цалкам апраўдана. Але нам трэба шчырай выкарыстоўваць на месцах сярод насельніцтва вусную форму прапаганды вынікаў краязнаўчых даследаванняў. І вельмі важна, каб з вуснаў краязнаўцаў гучала беларуская мова – гэта значыць, спрадвечная базавая мова роднага абшару, знявечанага рознымі фармантамі культурна-моўнай асіміляцыі. Страшэнна моцны ўдар у самае сэрца атрымала родная мова беларусаў у выніку ўвядзення ў практыку афіцыйнага двухмоўя. Як і разлічвалі ініцыятары такой неапраўданай, супярэчнай нацыянальнаму інтарэсу краіны акцыі, бліскучую перамогу ў гэтым супрацьстаянні атрымала руская мова. Таму да таго часу, пакуль высокае чынавенства не адумаецца і не будзе хоць штосьці карыснае рабіць для беларускай мовы, на апошняю ніяк не павінны забывацца ў моц свайго аўтарытэтнага становішча ў грамадстве нашыя краязнаўцы. Яе гучанне пад час выступу многіх з прысутных па-добраму закрэпе, прымусіць задумацца, у якую страшэнную багну нас завялі. Вось такая рэакцыя людзей нам вельмі патрэбная, бо лёс нацыі, яе этнакультурнае жыццё не прамаму залежаць ад стану беларускай мовы ў грамадстве. Сёння ён проста жаклівы, патрабуе агульнанароднай увагі да сябе. Як колішняга педагога, мяне радаваў удзел у працы Форума моладзі, што сведчыць пра рэальную магчымасць далейшага развіцця краязнаўства ў Беларусі. А калі такое будзе мець месца надалей, многія сённяшняе вострыя праблемы захаван-

ня ёю свайго нацыянальнага ідэнтычнасці ўдасца зняць з парадку дня, вярнуць беларусаў у іх прыроднае этнаграфічнае рэчышча. Мне не ўдалося, але я з вялікім задавальненнем паслухаў бы такія выступы маладых краязнаўцаў на Форуме: пераважна яны, як вынікае з праграмы Форума, спыняліся на асветленні цікавых пытанняў лакальнага характару, што маюць вялікае значэнне для паглыблення нашых ведаў пра гісторыю, культуру, побыт нашай краіны ўвогуле. Рабочай жа мовай найчасцей з'яўлялася руская, за што трэба «дзякаваць» дзяржаўнай рускамоўнай сістэме адукацыі. Таму не дзіва, што на Форуме па-руску прагучалі нават і паведамленні пад назвамі, што абавязваюць ужываць толькі роднае слова Бацькаўшчыны. На шчасце, былі і выключэнні з такой неапраўданай практыкі.

Аўтара гэтай публікацыі, як ураджэнца Уздзеншчыны (да вайны – Вузденшчыны), вельмі радуе, што на Форуме беларускай мовай карысталася школьная моладзь гэтага раёна. На роднай мове сваё бацькоў Галіна Якубоўская зрабіла паведамленне «Вёска Куль і страчаная спадчына», Андрэй Ярмоўчык – «Арганізацыя даследчай дзейнасці вучняў праз рэканструкцыю сядзібна-паркавага ансамбля Кухцічы», Святлана Атраш (з в. Ліцвіны) – «Вобразы мільця роднага краю». І надалей паважайце, карытайцеся беларускай мовай, мае дарогі маладыя землякі. Не дайце акалець роднаму краю!

Спрадвечку на нашай зямлі, апрача базавая, карэнная насельніцтва – беларусаў, жылі і прадстаўнікі іншых народаў, уносячы ў гэты край свае культурныя, канфесійныя, побытавыя адметнасці. Таму нашыя краязнаўцы не маюць права вызваляць сябе ад паказу той ролі, якую адыгралі ў Беларусі яе этнічныя супольнасці, асабліва такія старажытныя, характэрныя сваёй адметнасцю, як яўрэйская, татарская. На Форуме ім не адвядлі належнага месца. Прагучалі толькі два паведамленні: «Татарскі след у назвах зямлі беларускай – вёска Асмолава: даследаванне звестак з навуковых выданняў, гістарычных дакументаў, перыядычнага друку і сведчанняў жыхароў вёскі» – Разалі Александровіч-Туфкрэ; «Месца памяці пра генацыд яўрэйскага насельніцтва

на прыкладзе Глыбоцкага гета» – Юлія Скрабатун.

Да вайны ў нас былі вёскі з такімі нехарактэрнымі для Беларусі насельнікамі, як нямецкія, чэшскія, латышскія. Іх ужо даўно няма, але як добра было б, каб на месцы іх жыхарства прысутнічалі нейкія мемарыяльныя знакі пра колішняе жыццё прадстаўнікоў гэтых этнасаў. Не выключана, што нешта з іх матэрыяльнай культуры і захавалася ад тае далёкае пары.

У нашай краіне нават і пасля таго, як яна стала незалежнай, існуе шмат лішніх, непатрэбных рагатак для юрыдычнага зацвярджэння той ці іншай грамадскай арганізацыі, у іх ліку і краязнаўцаў. Ужо само слова «таварыства» прыводзіць у жах чыноўнікаў, таму яны ўсяляк імкнучыся не даць яму права на жыццё. І з гэтым у іх усё выдатна атрымаваецца. Таму нам, можа, у інтарэсах справы ўнесці ў грамадскі ўжытак замест «таварыства» такія тэрміны: суполка, згуртаванне, задзінчанае, хаўрус, грамада, гурток... Тут галоўнае змест, а не назва. Таму, шануючы краязнаўцаў, аб'ядноўвайцеся, задзінчвайцеся, не чакайце, калі будучы створаныя нацыянальнае (рэспубліканскае), абласныя, раённыя (гарадскія) таварыствы, ці наадварот: раённыя (гарадскія), абласныя, рэспубліканскае. Час не чакае. Мы не маем права бяздзейнічаць, бачачы, як расхістаныя, аслабленыя асновы нашага нацыянальнага, культурна-моўнага жыцця. З гэтым трэба змагацца не з меншай энергіяй, шчыльнымі шэрагамі, як сёння нашае грамадства змагаецца з праклятым каранавірусам.

Без удзелу ў сакавіцкім Форуме краязнаўцаў наўрад ці з'явілася б у мяне жаданне выказацца аб гэтай суперактуальнай праблеме. Дзякую арганізатарам Форума за такую магчымасць. Улічваючы сур'езны дэфіцыт праўдзівых ведаў у народа пра сваё мінулае, вастрыню праблемаў з захаваннем яго нацыянальнага ідэнтычнасці, да крайнасці гэтай стан этнакультурнай самабытнасці краіны, такія форумы краязнаўцаў неабходна праводзіць не радзей, як адзін раз на два гады з абавязковым апублікаваннем іх матэрыялаў. Калі мы не жаданым быць распыляльнымі падбязлігасным прэсамясцовай, уласнай русіфікацыі і сусветнай глабалізацыі, імкнемся захаваць у недагубленым выглядзе дзяржаўны суверэнітэт краіны, трэба павысіць у ёй роллю нацыянальнага фактара.

Леанід Лыч,
доктар гістарычных навук,
прафесар

Фота: Намант Купрэвіч

Каб любіць Беларусь

Супрацоўніцтва карэспандэнтаў з Вілейскага павета з газетай «Наша Ніва» ў 1912 г.

Тэма працы была прапанаваная кіраўніцтвам Вілейскага краязнаўчага музея для паглыблення і пашырэння інфармацыі пра гісторыю Вілейшчыны.

Даследаванне носіць лакальны характар і аналізуе карэспандэнцыю жыхароў тагачаснага Вілейскага павета ў газету і перапіску рэдакцыі з аўтарамі асобных допісаў з Вілейскага павета *толькі* за 1912 г. Супрацоўніцтва карэспандэнтаў з Вілейскага павета з газетай «Наша Ніва» за 1906 – 1908 гг. было прааналізаванае ў працы выпускніцы Вілейскай гімназіі № 2 Бажэны Мацюк «Карэспандэнты з Вілейшчыны на старонках «Нашай Нівы»» (1906 – 1908 гг.); за 1909 – 1911 гг. – выпускніцы Вілейскай гімназіі № 2 Яўгеніі Бурак («Добры дзень, шанюныя паночкі» (супрацоўніцтва карэспандэнтаў з Вілейскага павета з газетай «Наша Ніва» ў 1909 – 1911 гг.).

Тэрыторыя сённяшняга Вілейскага раёна не супадае з межамі былога Вілейскага павета, што існаваў з 1793 па 1940 г. Спачатку павет уваходзіў у склад Мінскай, а з 1843 – Віленскай губерні. У 1905 г. насельніцтва павета налічвала 244 260 чалавек. Тэрыторыя Вілейскага павета ахоплівала 27 валасцей: Будслаўская, Вілейская, Ваўкаляцкая, Вязынская, Гарадоцкая, Германішская, Даўгінаўская, Дунілавіцкая, Жаснянская, Іжская, Княгінінская, Крайская, Краснасельская, Крывіцкая, Куранецкая, Лебедзеўская, Лучайская, Маладзечанская, Манькавіцкая, Мядзельская, Нарыцкая, Параф'янаўская, Порплішчанская, Рабунская, Радашковіцкая, Сітцаўская і Хаценчыцкая, што аб'ядноўвалі 1279 паселішчаў сельскага тыпу. Цяпер гэтая тэрыторыя размеркаваная паміж Мядзельскім, Маладзечанскім, Лагойскім і Вілейскім раёнамі.

У пачатку XX ст. Вілейшчына нічым не вылучалася з агульнай карціны сацыяльна-палітычнага і

эканамічнага развіцця ўсёй тагачаснай Беларусі. Па-ранейшаму сустракаліся гандляры, крамы, манаполькі, корчмы. Час ад часу ўспыхвалі пажары. Асабліва моцны ўзнік у ліпені 1910 г. «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі» ў т. 5 паведамляе: «Палала Вялікая (цяпер Савецкая) вуліца і з ёю суседнія. Згарэла кнігарня Шарлота, крамны рад, рэстаран, шмат пабудоў гараджан». Прамысловасці ў самім павятовым цэнтры было мала, і яна была прадстаўленая толькі броварам, лесапільняй і млыном. Усяго на пачатку XX ст. у Вілейскім павеце было 345 прамысловых прадпрыемстваў, дзе працавалі 639 рабочых.

У Вілейцы ў той час дзейнічалі розныя павятовыя і гарадскія службы і ўстановы: турма, бальніца, аптэкі, паштова-тэлеграфная кантора, суд, гарадская пажарная служба, гасцініцы. У сельскай гаспадарцы вялікае значэнне пачалі надаваць вінакурству, асноўнай сыравінай для якога спачатку было збожжа, а затым і бульба.

На Вілейшчыне ў пачатку XX ст. была ядрэна адладжаная сістэма адукацыі: працавалі 11 народных, 4 сельскія аднакласныя, 1 яўрэйскае і 1 трохкласнае гарадское вучылішчы. Яны былі даступныя ўсім слаям насельніцтва і з'яўляліся першай прыступкай у навучанні. У павеце дзейнічалі царкоўна-прыходскія школы і хатнія школы граматы (205 школ). Была адкрытая прыватная жаночая прагімназія, адкрылася школа па навучанні грамаце непісьменнага дарослага насельніцтва Вілейкі.

У самім павятовым горадзе на рыначнай плошчы стаяла аднапавярховае мураванае збудаванне. Людзі называлі яго «Народным домам». Тут праводзіліся народныя чытанні, у якіх прымала ўдзел мясцовая інтэлігенцыя. Зрэдку ладзіліся тэатральныя прадстаўленні мясцовымі аматарамі ці заезнай трупай, у тым ліку і Ігната Буйніцкага.

З «Нашай Нівай» супрацоўнічалі больш за 3 тыс. сталых і часовых карэспандэнтаў з усіх куткоў Беларусі, а таксама з замежжа. Першым рэдактарам і выдаўцом газеты «Наша Ніва» быў ураджэнец Вілейшчыны Аляксандр Уласаў.

«Наша Ніва» садзейнічала развіццю нацыянальнай свядомасці працоўных, выконвала асветніцкія задачы, што, у сваю чаргу, уплывала на фармаванне беларускай літаратурнай мовы, станаўленне і развіццё новай беларускай літаратуры.

У гістарычна-краязнаўчым гадзіку «Вілейскі павет. Вып. 2» чытаем: «Да 1912 г. газета друкавалася кірыліцай і лацінкай, пазней – толькі кірыліцай, перастала выходзіць у час Першай сусветнай вайны ў сувязі з набліжэннем фронту да Вільні».

Паводле падлікаў супрацоўніка рэдакцыі пісьменніка Ядвігіна Ш., допісы карэспандэнтаў з Вілейскага павета па колькасці знаходзіліся на адным з першых месцаў сярод усёй карэспандэнцыі ў «Нашу Ніву».

У 1912 г. выйшлі 52 нумары газеты.

У 34-х нумарах былі змешчаныя 76 допісаў з Вілейскага павета, што сведчыць пра пашырэнне «Нашай Нівы» на гэтай тэрыторыі і абуджэнне карэспандэнцкай актыўнасці мясцовага насельніцтва.

Калі ўсе допісы з Вілейскага павета ў газету згрупавач паводле тэрытарыяльнага прыцыпу, то можна заўважыць, што ў 1912 г. карэспандэнцыя дасылалася з 31-го населенага пункта. У папярэднія гады колькасць гэтых населеных пунктаў даходзіла да 34-х. Нязначнае змяншэнне не сведчыць пра зніжэнне цікавасці да газеты. Наадварот, пашыраюцца межы ахопу «Нашай Нівай» тэрыторыі тагачаснага Вілейскага павета.

Найбольшая колькасць допісаў паступала з мястэчка Крайска (8), з горада Радашковічы і вёскі Вязьнін – па 5, з Новай Гуты – 3, са Стаек – 2. З астатніх 26-і населеных пунктаў было даслана па адным допісе.

Актывізавалася карэспандэнцкая дзейнасць і з самога павятовага цэнтра. Калі раней дасылалася па адной карэспандэнцыі за год, то цяпер на старонках газеты было прадстаўлена 9 артыкулаў.

За 1912 г. у рэдакцыю даслалі свае матэрыялы 11 карэспандэн-

таў. Паводле аўтарства ўсе допісы з Вілейкі і павета можна падзяліць на чатыры групы: допісы пад псеўданімамі – 14; допісы пад крыптанімамі – 9; ананімныя допісы – 2; допісы, падпісаныя сапраўднымі прозвішчамі – 22.

У 1912 г. найбольшай актыўнасцю вызначаліся А. Петрашкевіч (8) і Ф. Красоўскі (3) з Крайска, Мікалай Мокры з вёскі Вязьнін (6), Змітрок Бядуля з Пасадца – 4, В. Явар з Гуты Залессе – 4, М. Галка з павятовага горада Вілейкі (3).

Са смерцю пастаяннага карэспандэнта Вульфа Сосенскага знізілася карэспандэнцкая актыўнасць з вёскі Даўгінава – усяго 1 допіс.

Ад іншых карэспандэнтаў было даслана па адным артыкуле.

Сапраўдныя прозвішчы карэспандэнтаў, за выключэннем Ядвігіна Ш., Юзі Шчупака, Міколы Мокрага і Змітрака Бядулі, адшукаць пакуль не ўдалося.

Звяртае на сябе ўвагу і перапіска рэдакцыі з карэспандэнтамі з Вілейскага павета за 1912 г.

Гэтая перапіска больш актыўна вялася ў першых нумарах газеты, а з цягам часу пайшла на спад. Мела яна і свае асаблівасці: частка інфармацыі падавалася апэратыўна, у тым жа самым нумары, дзе друкаваліся пытанні ад карэспандэнтаў. Іншая інфармацыя змяшчалася ў рубрыцы «Паштовая скрынка» і падавалася праз некалькі нумароў.

Тэматыка была разнастайнай: адрасатам раілі, на што звярнуць увагу ў допісах; выказвалася падзяка за дасланыя матэрыялы; рабілася крытычная ацэнка мастацкіх твораў аўтараў; даваліся канкрэтныя адказы на зададзеныя карэспандэнтамі пытанні; выказваліся пажаданні на далейшае супрацоўніцтва.

Геаграфічна перапіска ахоплівала нязначную колькасць населеных пунктаў і адрасавалася нямногім карэспандэнтам (усяго 5 допісаў).

Умоўна карэспандэнцыю з Вілейскага павета (76 артыкулаў) можна падзяліць на дзве групы: мастацкія творы і інфармацыйныя паведамленні.

Людзей найбольш хвалілі пытанні, звязаныя з эканомікай і фінансамі, адсутнасцю належных умоваў жыцця і побыту сялянаў, п'янствам насельніцтва. Але не заставаліся па-за ўвагай пытанні дзейнасці школ і працы настаўнікаў, правядзення культурных мерапрыемстваў.

Мастацкія творы (іх у «Нашай Ніве» было змешчана 19) належалі Змітраку Бядулю, Ядвігіну Ш., А. Петрашкевічу, М. Галцы, Старому Вераб'ю.

*Уладзіслаў ХМАРЭНКА,
вучань Вілейскай гімназіі № 2
Віктар КАЖУРА,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
Вілейскай гімназіі № 2,
настаўнік-метадыст,
магістр адукацыі*

Табліца 1. Адлюстраванне грамадска-палітычных і сацыяльных падзеяў у Вілейскім павеце ў 1912 г.

Тэмы	Нумар газеты
Гандаль	№ 8, 20, 34 (2), 41, 43, 45, 47, 48
Эканоміка і фінансы	№ 9, 10, 12, 15, 18, 20, 28, 29, 38, 43, 45
Збор падаткаў	№ 10
Суд, несправядлівасць чыноўнікаў	№ 9, 12, 28 – 29
Спрэчкі сялянаў і пана за зямлю	№ 12
Адсутнасць належных умоваў жыцця і побыту сялянаў	№ 5, 18, 21 (2), 22 (3), 23, 27 (4), 34, 39, 47, 48
П'янства насельніцтва	№ 8, 16, 17, 20, 27, 28, 33, 45
Смерць і самагубства	№ 12, 17, 25, 27, 35 – 36, 48
Хутарызация	№ 24, 43
Пажары	№ 16, 20 (2), 21, 23, 27, 34 (2), 35 – 36
Рознае	№ 20, 21, 22, 28 – 29, 39, 48

Табліца 2. Адлюстраванне падзеяў асветніцка-культурнага жыцця ў Вілейскім павеце ў 1912 г.

Тэмы	Нумар газеты
Літаратурныя вечары	№ 33
Адкрыццё народнага вучылішча ў в. Жора	№ 17, 34
Закрыццё бібліятэк	№ 16
Праца настаўнікаў з бацькамі	№ 15, 47
Умовы працы настаўніка	№ 5, 12, 25, 32, 38, 46

Талака за гістарычнае і культурнае адзінства

Памкненні, адзінаю мэтай з'яднання

Сярод асаблівасцяў культуры, спадчыны, побыту беларусаў абавязкова адзначаюць традыцыю супольнай працы, калектыўнай дапамогі адно адному – талака. Кожны бадай з маленства чуў, як старэйшыя казалі, збіраючыся рабіць нешта вялікае, – трэба талаку сазваць.

Гэта не проста калектыў – гэта з'яднаная адзінаю мэтай памкненні розных людзей, жаданне скончыць запланаваную працу хутка і якасна, умёна пасля напружання адпачыць і павесяліцца.

Цягам стагоддзяў нашым продкам не раз даводзілася браць удзел у такіх вялікіх, гістарычных, краевугольных мерапрыемствах, што мянялі жыццё ўсяе супольнасці – закладвалі аснову сучаснай беларускай нацыі. Стварэнне Полацкага, Тураўскага, Наваградскага, Смаленскага ды іншых княстваў, фармаванне Вялікага Княства Літоўскага, на былой тэрыторыі якіх паўсталі беларуская Нацыя й беларуская Дзяржава, узвядзенне сімвалаў незалежнасці, такіх, як Сафійскі сабор у Полацку, Камянецкая вежа, княскі замак у Навагродку, іншыя замкі па ўсім краі. Варта згадаць таксама палатцы і бібліятэкі, храмы і музеі, навучальныя ўстановы і прадпрыемствы, створаныя продкамі. Не забудзем, што і ў ліхія часы, калі на родную зямлю прыходзіў вораг, імкнуліся занявольці край і люд, нашыя продкі ядналися дзеля супраціву.

Яднанне людзей. Яднанне нацыі. Не толькі словы – гэта дзеі кожнага паасобку і ўсіх разам. Вось жа з зусім нядаўняга – аб'яднанне людзей, каб супрацьстаяць новаму выкліку, нябачнаму. Цягам мінулага года мы бачылі нямала прыкладаў, калі розныя людзі дапамагалі медыкам змагацца з каранавірусам, ворагам, што парушыў нашае традыцыйнае жыццё, традыцыйныя каштоўнасці, імкнецца ўнесці карэктывы ў нашыя такія простыя і неабходныя звычкі: не рукаціца, трымацца адно з адным на адлегласці,

не збірацца разам, хавацца па хатах ды як меней сустракацца, размаўляць з іншымі... І насуперак гэтакім «новазавядзёнкам» нашыя людзі аб'ядналіся, каб перамагчы навалу. І перамагем. І пераможам новыя выклікі сучаснасці. Калі будзем з'яднаныя. Разам.

Таму не выпадковым бачыцца абвясчэнне 2021-га – Годам народнага адзінства. Гэта як лагічны працяг падзеяў, што адбыліся напярэдадні. Пэўная логіка ёсць і ў тым, што год народнага адзінства праходзіць пасля гадоў малой радзімы. Нашыя родныя куткі ўзрацілі нас, а цяпер мы павінны спасцігнуць суседзяў, а за імі – свет цэлы. І няхай гэта – усяго толькі радзімы, з недалёкай вёскі ці горада, іншага раёна, урэшце – жыхары вуліцы, вашага дома, якіх мы раней і па імёнах не ведалі. Народнае адзінства – гэта не толькі высокія словы пра ўзаемапаразуменне між рознымі нацыямі ды канфесіямі, гэта і пра нашых суседзяў, з якімі ў нас могуць быць аднолькавыя погляды або розныя, але ніколі не павінна быць варожасці, каменю за пазухай. Бо гісторыя вучыць, што ворагі, калі прыходзілі, заўсёды імкнуліся падзяліць наш народ, супрацьпаставіць людзей адно перад адным, паказаць, што тыя, іншыя, «не такія, бо яны...» – а далей ішлі самыя розныя тлумачэнні, заахвочванні, запалохванні.

Сёлетнюю пастаянную старонку мы нездарма назвалі «Талака за гістарычнае і культурнае адзінства». Прапануем цягам года паразважаць, як разам можам вывучаць нашу слаўную мінуўшчыну, ганарыцца тым, што рабілі нашыя продкі грамадою. З вашай дапамогаю мы збяром сведчанні талакі ў самым шырокім сэнсе – талакі нацыятворчай, талакі годнага культурнага народа. І пашукаем разам рэцэпты, што можам і мусім зрабіць, каб захаваць бяспечны дарунак нашых продкаў – спадчыну, мову, культуру, традыцыі, лад жыцця, мір. Мы былі, ёсць, будзем адзінымі!

4 лютага ў Шчучынскай раённай бібліятэцы імя Цёткі адбылася літаратурна-музычная гасцёўня «Мы разам – і ў гэтым наша сіла», прымеркаваная да адкрыцця Года народнага адзінства. Да мерапрыемства была падрыхтаваная выстава «Шчучыншчына – часцінка вялікай краіны». На ёй былі прадстаўлены выданні пра Шчучыншчыну, кнігі пра гісторыю нашага раёна, летапісы г.п. Астрына і кнігі мясцовых паэтаў пра родны край.

Пад час прэзентацыі ўдзельнікі пазнаёміліся з фактаграфічнымі базамі дадзеных на сайце раённай бібліятэкі. Для стварэння новай базы дадзеных была абвешчаная раённая акцыя «Гадзіны гістарычнай памяці», цягам якой бібліятэкі раёна будуць весці працу па зборы звестак пра знакамiтых землякоў, і папісанні летапісаў сваёй мясцовасці. Ансамбль беларускай песні «Медуніцы» Шчучынскага раённага цэнтру культуры і народнай творчасці выканаў песні пра родны край.

*Настасся ДЗЕДЗІЁН,
метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу
Шчучынскай раённай бібліятэкі імя Цёткі*

Творчасць на дыялекце

Люблю са сваімі аднавяскоўцамі (гэта Радкава на Салігоршчыне) размаўляць на роднай мове, прыпраўленай каларытнымі мясцовымі дыялектамі. Калі мы святкуем Каляды, то размова круціцца вакол вясковых каўбасаў. Без смеху не магла пісаць гэты верш. Калі нашу такую гамонку пачуе нехта збоку, падумае, што гэта нейкая замежная мова. А мы размаўляем так, нават не заўважаючы, як цікава гучаць нашы радкаўскія слоўкі. Вось і вырашыла падзяліцца вершам з чытачамі «Краязнаўчай газеты».

Каўбаса з дыялектамі

*Петрае каўбаска на насіле,
Хоць прасілі зняць. Шчэ як прасілі!
Не дала матуля матузкі адрэзаць,
Той каўбаскі смачнае адведаць.
А калі ж хто да каморы набліжаўся,
Дубчык у руках тады матляўся:
«Зараз дыру па руках! І нават здзяжы!
Бо адразу выяўлю прапажу.
Бач, схацелі, каб дала патолою!
Лусту хлеба пасыпайце соллю!
І не швэндайцеся зранку ў камору,
Каб не зведаць ні бяды якой, ні гора.
Бо панадзіліся цындаць аж спрасонку,
Каб з каўбаскі абадраць і абалонку!
Хай вісіць, пары сваёй чакае,
Падчахае, бы вяндрліна, падсыхае.
А ўлетку, як касіць паедуць сена,
Забяруць каўбаску несумнення,
Бо касцам патрэбны моц і сіла,
Каб каса амаль сама сісла.
Лезьце хуценька на печ ды пад клачанку,
Я падам вам іцплы блінчык са смятанкай...»
А аднойчы голас раницай пачуўся:
«Каб жа ты, аблуда, сёння ж і загнуўся!»
Дзеці выскачылі гневу падзівіцца –
На насіле кот згрызаў і матузніцы.*

Неабходныя тлумачэнні

Петраць, выпетраць – сохнуць, высушвацца. Насіла – жардзіна пад столлю кладоўкі для высушвання хатніх каўбасаў.

Матузкі – шпагат для звязвання каўбасных вырабаў, улётку – каляровыя павязкі на шы авечкам.

Камора – кладоўка.

Дырыць – ударыць.

Даць патолою – усёдазволенасць.

Здзяжыць – ударыць з сілай.

Швэндацца – хадзіць безупынна.

Цындаць – шаркаць нагамі.

Клачанка – самакаткая коўдра.

Аблуда – ідыёт.

*Вялянціна БАБКО-АЛЯШКЕВІЧ,
в. Радкава Салігорскага раёна*

Шчучыншчына на карце дзяржавы

Нашы віншаванні

Творы, сабраныя з беларускіх шляхоў

З 29 студзеня ў зале дакументаў па мастацтве Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі праходзіць кніжна-ілюстрацыйная выстава «Пра мінулае і адвечнае», прысвечаная 75-годдзю вядомага мастака, уладальніка дыплама і медаля Францыска Скарыны Міколы Купавы.

Адзін з прадстаўнікоў беларускага Адраджэння, руплівы збіральнік і захавальнік гістарычных помнікаў нашай краіны, каштоўнасцяў мінулага, з якім непарыўна звязаная будучыня, Мікола Купава – чалавек, які шчыра і аддана, па-сапраўднаму любіць нашу невычэрпную культурную спадчыну і родную мову, перажывае за развіццё нацыянальнай школы ў мастацтве. Ён перакананы, што беларуская культура – гэта вялікі малярск са шматлікімі скарбамі.

Мікалаі Мікалаевіч нарадзіўся ў Оршы, прафесійную адукацыю атрымаў у Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце, дзе вучыўся ў П. Любамудрава, В. Шаранговіча. Працуе ў галіне кніжнай і станковай графікі, акварэлі, жывапісу, гістарычнай кампазіцыі, экслібрыса. Ён выканаў мастацкае аздабленне звыш 30-і кніг і альбомаў, стварыў галерэю партрэтаў славных дзеячаў беларускай гісторыі і культуры, адлюстраваных вобразы спрадвечных помнікаў прыроды, цудоўных беларускіх краявідзі. З 1972 г. М. Купава вядзе актыўную выставачную дзейнасць.

На выставе экспануюцца рэпрадукцыі твораў М. Купавы, прысвечаныя галоўным тэмам яго творчасці, – пісьменнікам Янку Купалу і Якубу Коласу, розным перыядам іх жыцця, звязаным з імі мясцінам. Напрыклад, прадстаўленыя копіі лінарытаў з альбома «Шляхамі Янкі Купалы». Прыцягваюць увагу наведнікаў рэпрадукцыі да твораў Цёткі, а таксама шэраг кніг з ілюстрацыямі Купавы: «На шырокі прастор» С. Александровіча, «Браткі» Д. Бічэль-Загнетавай, «Той курган векавечны...» К. Цвіркі, «Судны дзень Скарыны» М. Арочкі, «Фрэскі» С. Тарасова, альбом «Францішак Бенядзікт Багушэвіч», беларускія народныя казкі і іншыя выданні.

Дапаўняюць выставу публікацыі пра М. Купаву, інтэрв'ю з ім, а таксама яго артыкулы, кнігі і каталогі выставаў, укладальнікам якіх быў мастак.

Варта дадаць, што цягам доўгага часу Мікалаі Мікалаевіч з'яўляецца чытачом НББ, яго ведаюць і паважаюць супрацоўнікі, а ў кніжных фондах бібліятэкі нямала выданняў з цудоўнымі ілюстрацыямі М. Купавы. Графік прымае актыўны ўдзел у мастацкіх выставах бібліятэкі. Так, яго экслібрсы прадстаўлены ў экспазіцыі музея кнігі «З кнігі Уладзіміра Караткевіча», а на выставе «Княства вобразаў і слоў» экспануюцца акварэлі М. Купавы да казак У. Караткевіча. Удзелныя Мікалаі Мікалаевіч і ў выдавецкіх праектах бібліятэкі: ён аказаў значную дапамогу ў афармленні электроннага дыска «“Не пакідайце ж мовы нашай беларускай”»: да 180-годдзя Ф. Багушэвіча, яго творы часткова ўпрыгожваюць вокладку і ўнутраны інтэрфейс гэтага выдання.

Пабачыць выставу, прысвечаную выбітнаму мастаку, можна па 28 лютага.

Паводле паведамлення НББ

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» шчыра віншуюць Міколу КУПАВУ з паважным юбілеем. Зычым моцнага здароўя і плёну, новых уласных працаў і знаходак у галіне мастацкай спадчыны краіны.

З-пад музейнага шкла

Цікавае пра далёкае мінулае ў экспазіцыі музея

У першай зале аддзела прыроды Слонімскага раённага краязнаўчага музея можна ўбачыць цікавыя экспанаты, што знаёмыя наведнікаў з жывёламі, якія калісьці жылі на тэрыторыі нашага раёна.

Мамант – адзін з найбольш яркіх прадстаўнікоў верхнепалеалітычнай фаўны. У Беларусі практычна няма ніводнага краязнаўчага музея, дзе б ні былі прадстаўленыя рэшткі гэтай жывёлы. Гэта звязана не толькі з яго дамінуючым становішчам у складзе фаўны, але і з памерам костак, якія прыцягваюць увагу людзей. Мамант быў важным аб'ектам палявання чалавека позняга палеаліту. Людзі маглі надоўга забяспечыць сябе ежай, забіўшы гэтага зверу. Чалавек выкарыстоўваў яго цёплыя шкуры для адзення, а з біўняў і доўгіх костак будавалі жыллі. Рэшткі хацінаў з костак маманта выяўле-

Зуб маманта. Знойдзены каля в. Сурынка. Перадаў у музей М. Шчаюк, трактарыст калгаса імя Суворова.
Зуб маманта. Найден вблизи д. Сурынка. Перадал в музей Н. Шаюк, тракторист колхоза им. Суворова.

ны ў Беларусі на стаянках Бердыж Чачэрскага раёна і Юравічы Калінкавіцкага раёна. З біўняў выраблялі наканечнікі дзідаў, нажы, шпількі, бранзалеты, пацеркі, пярсцёнкі. Самыя апошнія асобіны маманта дажывалі свой век на паўнострове Таймыр і астравах Арктыкі. У Беларусі маманты насялялі 36 – 19 тыс.

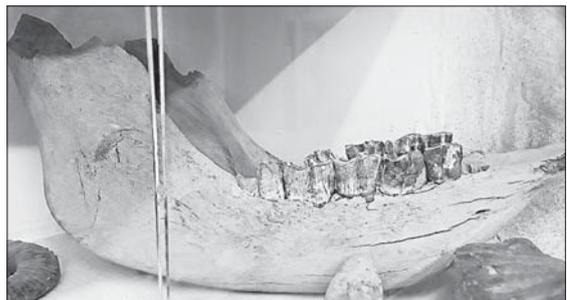
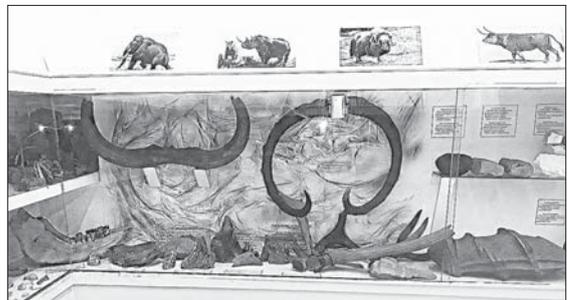
гадаў таму. У экспазіцыі нашага музея прадстаўленыя зубы маманта, знойдзеныя паблізу в. Сурынка, на дне р. Руднянкі каля в. Вішава, паблізу в. Мізгіры. Зубы маманта дзівяць наведнікаў сваімі памерамі, а важыць адзін зуб больш за 3 кг.

Шарсцісты насарог – адзін з сучаснікаў маманта, які толькі яму саступаў па памеры і сіле. На палеаналагічных стаянках чалавека касцяныя парэшткі шарсцістага насарога даволі рэдкія. У Беларусі іх вядома 25, у тым ліку ў Слоніме, Смаргоні, Ваўкавыску, Дуброўне, Оршы, Магілёве, Маладзечне і інш. Гэта тлумачыцца цяжкасцямі палявання на зверу, які быў адметны агрэсіўнасцю і не быў стагкавай жывёлінай. У экспазіцыі Слонімскага музея прыцягвае увагу ніжняя сківіца шарсцістага насарога з зубамі, знойдзеныя на дне р. Руднянкі каля в. Вішава, а ў музей яе перадаў меляратар Ф.В. Буцько.

У экспазіцыі аддзела прыроды прадстаўленыя і рогі тура, што былі знойдзены пры раскопках на левым беразе Шчары непаладзёк Слоніма. Тур – вымерлая дзікая жывёла, якая жыла ў Еўропе да XVII стагоддзя, у 1627 годзе ў польскіх лясах каля вёскі Яктораў загінуў апошні на Зямлі тур.

Наведайшы Слонімскага раённага краязнаўчага музея, у аддзеле прыроды можна даведацца не толькі пра жывёлаў, што калісьці насялялі тэрыторыю нашага раёна, але і паглядзець на жывёлаў і птушак, якія насяляюць тэрыторыю Беларусі цяпер.

Наталія АЛЯХНОВІЧ, старшы навуковы супрацоўнік Слонімскага краязнаўчага музея імя І.І. Стаброўскага

«Для жывых і мёртвых я зрабіў усё, што мог...»

Даклад Аляксандры Бураковай, загадчыцы экспазіцыйна-выставачнага аддзела Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея імя Е.Р. Раманава

«Летапісец з Галоўчына», «Захавальнік Памяці», «Васіль, які помніць сваё радство» – вось толькі некаторыя загаловкі артыкулаў пра Васіля Дзмітрыевіча Гузава, апантанага даследчыка, краязнаўца, журналіста, збіральніка фальклору, асветніка, стваральніка музея з Бялыніцкага раёна. Яго імя было даволі гучным у канцы 1980-х – 1990-я гг. Пра яго і створаны ім краязнаўчы музей у калгасе «Наша Перамога» шмат пісалі ў газетах «Зара над Друццю», «Зара камунізму», «Советская Белоруссия». На абласным радыё ў 1991 г. была падрыхтаваная перадача «У гасцях у асветніка Гузава». Ён сам актыўна выступаў у СМІ, быў членам Саюза журналістаў БССР. Улічваючы яго заслугі, праўленне калгаса «Наша Перамога» ў пачатку 1990-х гг. выступіла з ініцыятывай прысвоіць яму званне «Заслужаны работнік культуры БССР».

Гузаў пакінуў пасля сябе багатую спадчыну. Яшчэ пры жыцці ён паклапаціўся, каб яго матэрыялы засталіся нашчадкам – аформіў і перадаў іх у Дзяржаўны архіў Магілёўскай вобласці, Магілёўскай абласны краязнаўчы музей, бібліятэкі і іншыя ўстановы, з якімі меў цесныя стасункі напрыканцы свайго жыцця. Самыя шматлікія калекцыі датчыцца знакамітых землякоў і тэмы Вялікай Айчыннай вайны. Пасля смерці Васіля Дзмітрыевіча яго родныя аформілі астатнія матэрыялы.

Матэрыялы краязнаўцы ахопліваюць храналагічныя рамкі з 1941 г. па 1996-ы і ўключаюць брашуры, выдадзеныя за яго ўласныя сродкі, перапіску з удзельнікамі Вялікай Айчыннай вайны, знакамітымі землякамі і іх роднымі, спісы загінулых байцоў Чырвонай Арміі, партызанаў, падпольшчыкаў і мірных жыхароў на акупаванай тэрыторыі Бялыніцкага раёна, фальклорныя матэрыялы, газетныя артыкулы, фотаздымкі, дакументы і інш. У асноўным калекцыю складаюць матэрыялы па гісторыі Бялыніцкага раёна, пра знакамітых земля-

Васіль Гузаў

коў, удзельнікаў Вялікай Айчыннай і Афганскай войнаў, дакументы, што датчыцца дзейнасці створанага ім музея.

Фотаздымкі – гэта своеасаблівае ілюстрацыя жыцця і працоўнай дзейнасці В. Гузава. Самыя старыя – за 1941 г. У першы дзень Вялікай Айчыннай вайны 22 чэрвеня ўраджэнцу вёскі Падбелле Магілёўскага раёна споўнілася сямнаццаць гадоў. За плячыма была праца па найме, навучанне ў Шчэжарскай сярэдняй школе. У ваенны час Гузаў трапіў у нацысцкія лагеры, потым на прымусовыя працы ў Судзюцкай вобласці (Чэхія), дзе вядзе агтыфашысцкую дзейнасць – распаўсюджвае сярод рускіх, беларусаў, палякаў і чэхаў улёткі і патрыятычныя вершы, напісаныя ім на рускай і беларускай мовах. Пасля паспяховага ўцёкаў далучаецца да Чырвонай Арміі. Пад час службы ў Венгрыі працуе бібліятэкарам 124-га армейскага дома адпачынку, потым служыць у гападарчай роце Адэскай ваеннай акругі. Наведвае вярхоўную школу.

Адукацыю Гузаў працягвае на радзіме: у 1949-м скончыў Магілёўскі настаўніцкі інстытут, у 1973 г. – Магілёўскі дзяржаўны педагагічны інстытут. Ён казаў: «Усё жыццё вучыўся, маю некалькі дыпломаў. Добра ведаю нямецкую мову. Чытаю англійскія, французскія, польскія, іспанскія тэксты...».

У 1947 – 1948 гг. Гузаў працаваў загадчыкам хатня-чытальні Шчэжарскага сельсавета, а таксама акцёрам дапаможнага скла-

ду ў Магілёўскім абласным тэатры. Але галоўнай для яго стала педагагічная праца, якой прысвяціў 38 гадоў свайго жыцця. Ён працаваў у вёсцы Галоўчына настаўнікам, праводзіў выхаваўчую работу сярод моладзі. Вучыў дзяцей «жыццю, праваітасці, праўдзе, дабрны, міласэрнасці. Любіць Радзіму і людзей...».

У галоўчынскай школе Гузаў вёў літаратурны гурток, які аб'ядноўваў таленавітую моладзь. Настаўнік імкнуўся пашырыць веды вучняў у галіне мастацкай літаратуры, пазнаёміць іх з вуснай народнай творчасцю, тэорыяй літаратуры, садзейнічаць самастойнай творчасці гурткоўцаў. Школьнікі пісалі вершы і апавяданні, а Гузаў іх рэдагаваў і выдаваў самародныя часопісы «Залаты ранак». Адным з важных раздзелаў часопіса быў раздзел «Чытачы аб кнігах», дзе школьнікі дзяліліся ўражаннямі аб прачытаных мастацкіх творах. Юныя літаратары спрабавалі свае здольнасці ў перакладзе на беларускую мову ў рубрыцы «Голас рускіх сяброў на мове Янкі Купалы і Якуба Коласа». Гузаў адзначаў неабходнасць дапаўняць часопісы фотаздымкамі выдатнікаў вучобы і перадавікоў гаспадаркі, каб стымуляваць школьнікаў на працу і добрыя паводзіны. Гузаў таксама вёў гурток «Юныя мастакі». Вучні-гурткоўцы В. Бабкоў і Я. Кузьміцкая сталі прафесійнымі мастакамі. Настаўнік адзначаў таксама неабходнасць выкарыстання малюнкаў вучняў у працэсе навування на ўроках літаратуры для развіцця лагічнага мыслення, вобразнага ўспрыняцця рэчаіснасці.

В. Гузаў амаль усё жыццё збіраў фальклор – песні, прыказкі, прымаўкі, трапныя выразы, што былі распаўсюджаныя ў Галоўчыне і навакольных вёсках. Яшчэ з 1939 г. пачаў занатоўваць песні, што спявалі маці Ксенія Нікіфараўна. Пасля вайны запісаў жыхарак вёскаў Галоўчын і Забалацце. Калі б не Гузаў, многія народныя песні зніклі б для нас бесследна. Прыказкі і прымаўкі яму дапамагала збіраць жонка Алена Раманаўна,

якая таксама працавала настаўніцай беларускай мовы і літаратуры. З мэтай занатаваць сучасны мясцовы фальклор Васіль Дзмітрыевіч вельмі часта хадзіў на калгасныя сходкі, дзе і запісаў трапныя выразы аднавяскоўцаў.

Краязнаўствам В. Гузаў захапіўся ў 1960-я гг. Пачаў выступаць у мясцовым друку з артыкуламі пра гісторыю роднага краю. Але найбольш актыўна пошукавай працай ён заняўся, калі стаў дырэктарам музея, што ствараўся ў калгасе «Наша Перамога». Ствараючы яго, Гузаў сутыкнуўся з шматлікімі цяжкасцямі, але не спыніўся, не кінуў пачаткі справы. Ён гаварыў: «Музей – гэта мая настойлівасць... Дарога толькі наперад, нягледзячы ні на што...».

Камплектуючы фонды музея, Гузаў праявіў сябе як апантаны даследчык. Ён звяртаўся ў музеі, архівы, бібліятэкі, да прыватных асобаў у пошуку патрэбнай інфармацыі і экспанатаў, вёў перапіску з удзельнікамі Вялікай Айчыннай вайны, знакамітымі землякамі, іх роднымі. Дзякуючы гэтаму ў фонды музея паступілі шматлікія гістарычныя матэрыялы.

Вялікай каштоўнасцю для музея былі, напрыклад, аўтарскія пасведчанні, выдадзеныя ўраджэнцу Гузаў пры Савеце Міністраў СССР. Матэрыялы вынаходніка ў музей перадаў яго сын Л. Аксельрод, з якім актыўна перапісваўся Гузаў. У фонды музея таксама трапілі дакументы, асабістыя рэчы, прадметы абмундзіравання землякоў – удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны – генерал-маёра Е. Магілёўчыка, генерал-лейтэнанта Я. Марчанкі, кандыдата сельскагаспадарчых навук Л. Дракіна, з роднымі якіх Гузаў падтрымліваў цесныя сувязі на працягу многіх гадоў. Даследчык збіраў звесткі пра воінаў, якія вызвалілі Галоўчын, вёў перапіску з ветэранамі, былымі партызанамі.

Збор экспанатаў не быў самамэтай для Гузава. Галоўным было для яго – вярнуць імяны. Ён напісаў больш за 5 тысячай запісаў, рабіў падворныя абходы. Яму ўдалося ўстанавіць і ўдакладніць імяны больш за 500 чалавек, выявіць абставіны іх смерці і месцы пахавання. Складаным гэтай спраце Гузаў прысвяціў каля 40 гадоў свайго жыцця. Рэгулярна на старонках газеты «Зара над Друццю»

ў пачатку 1990-х гг. ад імя камісіі па напісанні гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць» яму выказвалася падзяка за пошук недакладнасцей у імянах загінулых удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, у іх біяграфічных звестках. Для кнігі «Памяць» Гузаў напісаў шмат артыкулаў па гісторыі краю, пра знакамітых землякоў і ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. Фарміруючы спісы загінулых яўрэяў, ён занатоўваў у шчыткі вядомыя са словаў мясцовых жыхароў звесткі, а потым гэтыя шчыткі дасылаў розным людзям з прапановай дапоўніць змешчаную там інфармацыю.

Каб захаваць сабраныя гістарычныя і фальклорныя матэрыялы для нашчадкаў, Гузаў на ўласныя сродкі выдаў 47 брашур. Яны прысвечаныя створанаму музею («Водгук удзячных сэрцаў», «Экспанаты і дакументы»), асабістаму жыццю краязнаўца («Маё жыццё – мае пакуты», «Жыццё. Як яно было»), мінуламу Галоўчына («Подоў далёкіх гадоў»), знакамітым землякам пры Савеце Міністраў («Памяць», «Герой Савецкага Саюза», «Заслужаны настаўнік», «Гартаванне ў агні», «Народныя таленты»), газеце «Зара над Друццю» («Пярком, як шыком»), фальклорным матэрыялам («Песні сёвай даўніны», «Павер'і і прыкметы», «Казкі для дзетак-малалетаў», «Мы гаворым так», «Лепш не скажаш», «Легенды сёвай даўніны», «Ісціны жыцця», «Народныя параўнанні», «Праклёныя вясковых сварлівых кабет») і інш.

Прыгаданая матэрыялы сведчаць аб тым, што В. Гузаў быў рознабаковай асобай. Ён праявіў сябе як выдатны педагог, метадыст, даследчык, краязнаўца, збіральнік фальклору, журналіст, музейны спецыяліст. Самааддана праца Васіля Дзмітрыевіча яскрава падцвярджае яго словы: «Для жывых і мёртвых я зрабіў усё, што мог». А наш абавязак – захаваць для нашчадкаў яго багатую спадчыну.

(Друкуецца з невялікімі скарачэннямі)

Падарожжа па Чашніцкай зямлі

Даклад Валянціны БУТРОВАЙ, старшага навуковага супрацоўніка Чашніцкага гістарычнага музея

Чашніцкі раён размешчаны на поўдзень ад Віцебска. Утвораны 17 жніўня 1924 г. Мяжуе з Бешанковіцкім, Лепельскім, Сенненскім, Талачынскім раёнамі Віцебскай, Крупскім і Барысаўскім раёнамі Мінскай абласцей. Плошча 1,5 тыс. км². Цэнтр раёна – г. Чашнікі. У складзе раёна г. Новалукомль, пасёлак Акцябрскі, звыш 200 сельскіх паселішчаў.

У раёне працуюць больш за дзясяткі прамысловых прадпрыемстваў, сярод якіх Лукомская ДРЭС, завод керамзітавага гравію, папяровая фабрыка, спіртзавод. Праходзіць тут і чыгунка Орша – Лепель, аўтамабільныя дарогі на Віцебск, Мінск, да цэнтраў сельсаветаў.

Ландшафт Краю – яскравы ландшафт Беларускага Паазер'я: хваёвыя ўзгоркі, празрыстыя пералескі, масівы цёмнахваёвых лясоў, папы і лугі змяняюцца азёрамі, якіх у раёне звыш за 70, балотамі і рэкамі.

У раёне маюцца радовішчы глінаў, пясчана-жвіровага матэрыялу, сапрапелляў, торфу.

Праз тэрыторыю Краю працякаюць рэкі Байна, Лукомка, Ула, Усвейка, Эса, Югна і інш.

Ула – самая вялікая рака ў раёне, прыток Заходняй Дзвіны, пачынаецца з Лепельскага возера. Назва яе балцкага паходжання (літоўскае *ohla, onlis* – дробны камень, галька). Даўжыня на тэрыторыі раёна 123 км. Прытокі Улы – Лукомка, Усвейка, Свячанка, Хоцінка. На беразе Улы стаіць г. Чашнікі. З даўніх часоў Ула адыгрывала важную ролю ў жыцці Чашнікаў і навакольных вёсак, была адзіным водным шляхам, які звязваў іх жыхароў з Балтыйскім морам.

Да Улы каля в. Зарэчная Слабада прымыкаюць заліўныя лугі, дзе з даўніх часоў нарыхтоўвалі сендла жуўбёлы. 20 – 30 гадоў таму тут буяла такое разнатраўе і разнаквецце, што ўлетку цяжка было перадзенькасам прайсці праз іх. Цяпер травы сталі больш рэдкімі, як і кветкі – лугавая герань, васілёк лугавы, аконнік, званочкі, крываўнік.

У раёне звыш 70-і азёраў. Найбольш вялікія з іх – Лукомскае, Жэрынскае, Чарэйскае, Баярскае.

Лукомскае возера знаходзіцца ў басейне Улы. Плошча 36,7 км². Назва паходзіць

Міхайлаўская царква ў Чарэі (пач. XVIII ст.)

ад старажытнарускага слова «лука», што значыць выгіб, круты паварот ракі, нізкі ці лясісты мыс. На жаль, Лукомская ДРЭС аказвае дрэнны ўплыў на стан азёрнай вады. Берагі пераважна спадзістыя, зараслі водарасцямі, хмызняком, лесам. Возера праточнае: у яго ўпадае р. Цытранка. Шырыня паласы трысячу, чароту і сітніку даходзіць да 100 м. Возера багатае на рыбу. Водзіцца лешч, плотка, акунь, гусцяра, шчупак, верхаводка, сіг, сом, язь, лінь, мянтуз, карась. На беразе Лукомскага возера знаходзіцца помнік прыроды «Змеюў камень».

Жэрынскае возера – другое па велічыні ў раёне, але неглыбокае. Плошча воднага лостарка 8,74 км². Назва звязаная са стараславянскім словам «жерел» – выток, вусце, гарлавіна. Вякамі возера назапашвала розныя арганічныя рэчывы, якія вялікім пластом засціляюць дно і з'яўляюцца каштоўным арганічным угнаеннем. Гэта сапрапелі. Прывольна адчувае сябе тут рыба. Берагі возера нізінныя, топкія, часткова зараслі лесам і хмызняком. Каля возера – катлавіна з залежамі торфу. Да берага возера прымыкае балота, дзе растуць брусніцы і журавіны.

Баярскае возера падобнае да Жэрынскага. Знаходзіцца каля в. Баяры. Назвы возера і вёскі паходзяць ад назвы сацыяльнай групы насельніцтва XIII – XVIII стст. У адрозненне ад Жэрынскага возера, у якім водзіцца ў асноўным белы карась, у Баярскім – карась чырвоны.

Вялікай колькасцю азёраў славацца чарэйскія землі. Тут цэлы ланцуг азёраў. Асабліва прыгожае возера Чарэйскае – старажытная назва Галаўль.

Прыгажосцю славіцца Раманоўскае возера,

да якога прымыкае лясное ўрочышча – заказнік «Круш». Возера амаль круглае, берагі яго балоцістыя, параслі лесам. Але ў адным месцы бераг пясчаны, узвышаны. Дно ў тым месцы павольна паглыбляецца і ўтварае чудовы пляж. Берагі параслі травамі, ёсць шмат лекавых.

Пра Святое возера легенда кажа, што калісьці тут стаіла царква. Возера глыбокае, вада ў ім халодная і ніколі не «цвіце».

Дрыгвічнае возера знаходзіцца побач з возерам Святым. Яно адметнае сваімі лекавымі травамі, якія раней выкарыстоўваліся Чашніцкай бальніцай для лячэння розных хваробаў.

За в. Баравыя ёсць адметная мясціна. Сярод лесу зямлі б'е крыніца з жыватворнай мінеральнай вадой.

А якім прыгожым, асабліва ў залацістым восеньскім пару, бывае возера Слідзец! Назва паходзіць ад «слідзец» – пластавы выхад грунтовых водаў на схіле гары.

У старажытныя часы ў нашым Краі было шмат лясоў, аб чым сведчаць назвы вёсак: Бор, Бараўцы, Забор'е, Дуброва, Дуброўкі, Залессе, Трылесіна і інш. Лясоў цяпер у раёне менш, чым у суседнім Лепельскім і Бешанковіцкім. Гэта вынік таго, што ў канцы XIX ст. у Чашніках пачала працаваць папяровая фабрыка. Таксама шмат лесу сплаўлялася ў Рыгу па Бярэзінскай воднай сістэме.

У міжрэччы Лукомкі і Усвейкі раскінулася Карнілаўская пушка, плошча якой каля 800 га. У мінулым – буйны масіў шыракаліста-цёмнахваёвых лясоў. Празмерная гаспадарчая эксплуатацыя ў XIX ст. і пашырэнне сельскагаспадарчых угоддзяў значна скарацілі плошчу пушчы. Пера-

важаюць кіслічныя ельнікі, асінікі і шэраалешнікі, невялікія плошчы занятыя дубровамі, паніжаныя месцы – чорнаалешнікамі.

На тэрыторыі раёна маюцца заказнікі: «Зялёнае ляда» непадалёк в. Белая Царква, «Ліпнікі» каля в. Кавельшчына, «Саснягі» каля в. Двор-Павулле.

У лясах ёсць дзялянкі бруснічніку, журавініку, малініку, чарнічніку і інш. Тут растуць усе вядомыя на тэрыторыі Беларусі грыбы.

На прасторах раёна расце вялікая колькасць траў, многія з якіх з'яўляюцца лекавымі. Ёсць і расліны, занесеныя ў Чырвоную кнігу: званочка шыракалісты, белы гарлачык, вадазбор звычайны, купальніца еўрапейская, венерын чаравічак, сон-трава, чарамша (мядзведжая цыбуля), ветраніца лясная, камяналомнік зярністы, гарачаўка вясенняя, наперстаўка буйнакветкавая і інш.

У параўнанні з мінулымі часамі колькасць дзікіх жывёлаў у нашых лясах значна паменшылася. Жывуць тут лось, казуля, воўк, лісіца, куніца, гарнастай, вавёрка, заяц-бяляк і заяц-русак, рысь, норка еўрапейская, бабёр, выдра, андатра, вожык, янотападобны сабака, барсук, ласка і інш.

У лясах мноства птушак: шэрыя і белыя курапаткі, глушцы, рабчыкі, качкі, гусі (пралётам), цецерукі, вальдшнепы, бекасы, гаршнепы, совы, сарокі, вароны, буслы, вераб'і, жаўрукі, сойкі, удода, дразды-рабінкі, чорныя дразды, шызаваронкі, салаўі, сініцы, малінаўкі, крумкачы, ястрабы-цечерукоўнікі і ястрабы-перапалятнікі, канюкі, скапы. Ёсць і чырванакніжныя бусел чорны і чапля шэрая. Маецца каля 80-і відаў качак, 12 відаў вялікіх і малых стракатых дзятлаў, а таксама дзяцел зялёны. Водзіцца жаўна, але дакладнага ўліку яе няма. У апошнія гады павялічылася колькасць лебедзяў-шыпуноў. У час паходу намі выйялены гняздоўі журавоў каля в. Падмошпа.

У XIX ст. у рэках Чашніччыны вадзілася шмат рыбы: сом, карась, лінь, лешч, гусцяра, верхаводка, калінка (сялява), язь, галавень, таймень, шчупак, сіг, рапушка, сяток, вугор, налім, траска, акунь, судак, ёрш, бычок, колюшка, пячкур і інш.

Цяпер у рэках і азёрах рыбы стала значна менш, а некаторыя віды зусім зніклі. Напрыклад, у сувязі з павышэннем тэмпературы вады Лукомскага возера пасля будаўніцтва ДРЭС знікла рыба сіг.

Вывучэнне прыроды і экалагічная адукацыя – адзін з прыярытэтных напрамкаў у рабоце нашага музея. На працягу многіх гадоў мы арганізем паходы, задача якіх – беражлівае стаўленне да навакольнага свету.

Турыстычны маршрут «Зямля бацькоў» праходзіць па лесе Чашніцкага лясніцтва. Мы арганізуем экскурсію «Жывёльны і раслінны свет». Турысты наведваюць помнік прыроды, святую крыніцу «Езус».

Адпачыўшы ў лесе, абавязкова прыбіраюць тэрыторыю. Асноўная ўвага надаецца выкананню прыродаахоўнага заканадаўства.

Сотні людзей прыходзіць да нас. Іх цікавіць прыгажосць Чашніцкай прыроды, цяга да ведаў, да аздарулення арганізма, спартыўны інтарэс. Пад час паходаў турысты знаёмяцца з гісторыяй роднага Краю, пейзажамі, чашніцкімі ландшафтамі, раслінным і жывёльным светам, з прыроднымі адметнасцямі. У паходзе чалавек развівае здольнасць адчуваць прыроду, разумець яе складаную «мову», дапамагаць ёй, берагчы яе.

(Друкуецца з невялікімі скарачэннямі)
Фота з кнігі В. Грыбко Гістарычна-краязнаўчы курс «Наша Чашніччына»

Дрэва, з над якога б'е святая крыніца

Усё пачынаецца з любові...

Усё на гэтым свеце мае свой усход і захад. Я лічу, што ўсход і захад чалавека неадрыўна звязаны з продкамі, з роднымі людзьмі, з сям'ёй. Для мяне сям'я – вялікі агмень, дзе пануюць любоў, узаемапавага і шчасце, дзе разумюць адно аднаго, дзе кожны гатовы табе дапамагчы.

А што сімвалізуе новую ячэйку грамадства лепш за вяселле? Шлюб – гэта святая нараджэння новай сям'і. З вяселлем неадрыўна звязаны народныя прыкметы, абрады і павер'і. Мы можам гэтага нават не ведаць, але інтуітыўна рабіць усё тое, што рабілі і нашыя продкі.

Я распавядаю пра пяць фатаграфіяў з гісторыі маёй сям'і. Яны зроблены ў розны час, у розных кутках Віцебскай вобласці.

Мой позірк падае на самы стары фотаздымак (№ 1). З часам фарбы пабляклі, выявы і сілуэты сталі невыразныя. Але вялікае хваляванне адчуваю, калі бяру яго ў рукі.

На ім – шчаслівая сям'я. Добрымі і светлымі вачыма глядзяць на мяне мае прабабуля і прадзядуля – Яўгенія Герасімаўна і Ягор Сямёнавіч Бялаўкі, на каленях якога сядзіць яго гадавалая дачка Тамара.

Мая бабуля Тамара Ягораўна распавядае:

– Быў цяжкі пасляваенны час. Прыкладна 1950 год. У маленькую вёску на Ушаччыне да родных завітаў сваяк, які меў вельмі рэдкую на той час рэч – фотаапарат. Многія вяскоўцы, дазнаўшыся пра гэта, звярнуліся да яго з просьбай зрабіць фотаздымак на памяць. Сярод іх былі і мае бацькі.

Асновай сямейнага дабрабыту здаўна лічылася хата, якую павінен быў пабудаваць малады, каб прывесці ў яе жонку. Можна, з гэтай нагоды прабабуля і прадзядуля вырашылі сфатаграфавачца каля роднага дома. Непафарбаванага, сціплага, без багатага ўбрання, але такога дарагога сэрцу. Бо менавіта ў ім узяла свой пачатак адна з галінаў майго сямейнага дрэва. І нават сёння, праз гады, яна стаіць як напамінак неўміручасці роду.

Хочацца звярнуць увагу на адзёнку: прадзядуля – у касцюме, белай накрухмаленай кашулі з гальштукам; прабабуля – у паркалёвай кофточцы ды прастай спадніцы.

Тамара Ягораўна тлумачыць:

– Бацькі сустрэліся пасля вайны. Нястача, голад, гора панавалі на нашай зямлі. Як у той час магчыма было марыць пра багатае вяселле? Мае бацькі, усё разумеючы, справілі святую сціпла. Апануліся звычайна – у тое, што знайшлі. Нават вэлюму не было. У гэтым жа «шлюбным» адзенні яны і сфатаграфаваліся праз паўтара года пасля свята.

А цяпер перанясем ся ў Полацк. Вось яны, мае прабабуля Вольга Іларыёнаўна і прадзядуля Аляксандр Пятровіч Мазаленкі. Фотаздымак (№ 2) зрабіў яго старэйшы брат Мікалай Пятровіч на ўласны фотаапарат адразу пасля рэгістрацыі шлюбу ў бацькоўскай хаце. Стаяць маладыя побач, плячом да пляча. На іх тварах мы не ўбачым вяселлі і радасці, бо яшчэ не загалілі раны ад ваенных стратаў... Але сэрца хоча кахаць і быць каханым.

Позірк спыняецца на простым для шлюбу адзенні. Вольга апранула спадніцу, што сама пашыла, а яе каханы – белую кашулю пад модны касцюм у палосачку. Нават жывучы ў горадзе, простыя рабочыя людзі не мелі магчымасці шчодро пачаставаць гасцей ды прыдбаць маладой белае адзенне.

Першы год маладыя жылі разам з бацькамі – пабудаваць сваю хату ў яшчэ не адноўленым пасля акупацыі горадзе было вельмі складана. А праз 50 гадоў яны адзначылі залатое вяселле сярод сваіх родных.

Хутка ідзе час. Вось ужо і дзяўчынка, якая сядзела на каленях бацькі, знайшла свой лёс. Гледзячы на ўжо каляровы фотаздымак (№ 3), бачу сваю бабулю Тамару Ягораўну і дзядулю Сяргея Іванавіча Антуновіча, якія пражылі разам ужо больш за паўстагоддзя. Іх жыццёвы шлях не быў засланены ружамі, але яны і сёння аптымістычныя, энергічныя.

Сямідзясятая гады былі шчаслівыя: людзі аднавілі гаспадарку, адбудавалі рузбураныя вайной гарады, верылі ў шчасліваю будучыню. 7 студзеня 1970 года мае бабуля і дзядуля зрабілі сваё першае сумеснае фота ў атэлье Полацка на вул. Пушкіна (цяпер у будынку знаходзіцца крама «Терминал»).

Тамара Ягораўна і Сяргей Іванавіч ужо мелі магчымасць багата справіць вяселле. Але яны вырашылі інакш: удваіх

пайшлі ў ЗАГС, атрымалі штамп у пашпарце ды завіталі ў кафэ і фотаатэлье, каб на доўгія часы пакінуць успаміны аб радаснай падзеі. На фотаздымку яны ў прыгожым, але простым адзенні. Бабуля выбрала белую ў чорную кропачку кофточку ды сарафан, а дзядуля – чорны касцюм з белай кашуляй і гальштукам.

Сціпласць – вось што вызначае маіх продкаў.

А вось мая бабуля Людміла Аляксандраўна і дзядуля Мікалай Іосіфавіч Гаруновы справілі вяселле шырока, паводле ўсіх канонаў таго часу: выкуп нявесты, рэгістрацыя ў полацкім ЗАГСе 10 верасня 1973 года, святочнае застолле.

Маладым было прыдбанае шлюбнае адзенне: белае, да падлогі, спадніца з карункамі і пышны вэлюм; чорны касцюм з белай кашуляй ды белай хусцінкі у кішэні. Не забылі-

ся пра абавязковы элемент вяселля – заручальныя пярэцёчкі. Нават быў запрошаны фатограф.

Мяне ўразіла фота (№ 4), на якім дзядуля надзявае бабулі залаты пярэцёчак. Асабліва пяшчотна трымае ён руку каханай. Асцярожна, нібыта галінку бярозкі, баючыся зламаць, нашкодзіць. З вялікім хваляваннем пазірае на гэты ўрачысты момант бабуля. На чорна-белым фотаздымку сімвалам маладосці, вернасці, кахання і чысціні выдзяляецца яе белая постаць.

Над закаханымі ярка гарыць лампа – нібыта зорка Венера, што ўзышла над імі, каб асвятліць няпросты шлях у будучыню.

Нашае жыццё сатканае з розных пасмаў лёсу. Разам, пераплятаючыся адна з адною, яны ствараюць неразрыўнае палатно роду. Я – працяг сваёй сям'і, адна з галінак радавога дрэва. Вяселле бацькоў я бачу на апошнім каляровым фотаздымку.

Стаяў ясны спякотны ліпеньскі дзень 1999 года. Пасля выкупу нявесты і рэгістрацыі ў ЗАГСе маладыя з гасцямі наведвалі знамяны і святые месцы свайго горада. Мае бацькі сфатаграфаваліся на адным з самых прыгожых месцаў горада: стромкія вежы сабора стралой пранізваюць аблокі, зялёная сцянина стаяць дрэвы парку, а сонца кідае свой ласкавы позірк на маладых...

Гэтае месца сапраўды можа лічыцца крыніцай, з якой бярэцца пачатак шматлікія пакаленні палачанаў. Сафійскі сабор, нібыта вечны светач, асвечвае шлях у будучыню.

Мае бацькі, Алена Мікалаёўна і Сяргей Сяргеевіч Антуновічы, працягнулі традыцыю святкаваць вяселле вялікай дружнай грамадой. Яны вырашылі працягнуць добры звычай ды апрануліся ў святочнае адзенне, як і іх бацькі.

Кожнае абрадавае дзеянне павінна было суправаджацца ручнікамі. Так, пад час вячэння ў храме маладыя стаялі поруч на белай частцы чырвона-бела-чырвонага ручніка. Адным з галоўных аtryбутаў беларускага вясельнага абраду быў каравай. Ён «плыв» з каморы ў хату да краснага кута на высока

II гістарычны конкурс для моладзі

ПА-ЗА КАДРАМ:

ад гісторыі сям'і да гісторыі супольнасці

ўзнятых руках свата, а ляжаць таксама на белай частцы адмысловага ручніка.

Цікавая дэталі являецца – форма святочнага стала і паслядоўнасць, з якой павінны садзіцца і сядзець за ім госці і радзіна. Аказваецца, традыцыйна яна нагадвала літару «Г», што сімвалізавала саюз, вячэрняе, паяднанне двух родаў. У сучасных жа «рэстараннах» шлюбах стол звычайна ставяць літарай «П». Пры гэтым маладых садзяць на чале стала, а прадстаўнікі кожнага роду – па правы і левы бок. І не ўлічваюцца вельмі важная акалічнасць: госці, пасаджаныя ўздоўж вонкавага боку стала, будуць павернутыя адно да аднаго тварам, але ж мы садзім гасцей і ўздоўж унутранага боку стала. А гэта ўжо недарэчнасць: прадстаўнікі двух родаў будуць сядзець

спінамі адно да аднаго, як тыя, што пасварыліся, што на суд едуць. Вось вам і пачатак новага жыцця пары... Як пачнеш – так і пражывеш. За прагай да багатых пачастункаў забыліся пра асноўнае: дзеля каго і дзеля чаго ўсё ладзілі.

Усе фатаграфіі, пра якія распавяла, аб'ядноўвае адна падзея – вяселле. Яны былі рознымі: багатымі, сціплымі, вясёлымі, шчаслівымі. Але кожны раз мае продкі не забываліся на традыцыі, што існавалі яшчэ ў старадаўнія часы. Мы павінны захоўваць веды продкаў, якія перадалі нам з песнямі, казкамі. Павінны памятаць свой радавод. Бо калі за тваімі плячыма стаіць грамада пакаленняў, якая падхопіць цябе ў цяжкі момант жыцця, для цябе не існуе перашкодаў. Мы – як магутнае дрэва, якое не зламае вецер і не спаліць агонь, якое трымаецца каранямі за родную зямлю.

Анастасія АНТУЦОВІЧ, навучэнка Полацкага дзяржаўнага медыцынскага каледжа імя Героя Савецкага Саюза З. Тусналобай-Марчанка Куратар Валянціна Мілаш, метадыст, выкладчык каледжа

- ЛЮТЫ**
- 19 – **Сялянская рэформа 1861 г.**, буржуазная рэформа, што скасавала прыгоннае права і паклала пачатак капіталістычнай фармацыі ў Расійскай імперыі, у т.л. у Беларусі – 160 гадоў з пачатку правядзення.
 - 20 – **Самуэль Софія Пятроўна (1941, Нясвіжскі р-н)**, гісторык, журналіст, рэдактар, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1990) – 80 гадоў з дня нараджэння.
 - 21 – **Ружанская пушча (Пружанскі р-н; 1986)**, біялагічны заказнік рэспубліканскага значэння – 35 гадоў з часу стварэння.
 - 21 – **Шафранова Тамара Аляксандраўна (1946, Віцебск)**, выканаўца на балалайцы, дырыжор, педагог, заслужаная артыстка Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.
 - 23 – **Міхаіла Піятуховіч (Міхаіл Мікалаевіч; 1891, Сенненскі р-н – 1937)**, крытык, літаратуразнаўца, педагог, заснавальнік беларускай літаратурнай крытыкі, правадзейны член Інстытута беларускай культуры – 130 гадоў з дня нараджэння.
 - 23 – **Цурбакоў Мікалай Іосіфавіч (1911, Гомель – 1984)**, акцёр, заслужа-

Дзе шукаць гілеў?

Снежная і марозная зіма прывабіла ў горад з лесу гілеў. Тыя, каму ўдалося пачуць прыгожую птушку, дзеляцца ў сацсетках сваімі фота. Грамадская арганізацыя «Ахова птушак Бацькаўшчыны» (АПБ) расказвае, каб заўважыць гілеў і чаму важна іх не спалохаць.

Звычайна гілі пужлівыя, але ў маразы могуць падпусціцца блізка. Каб сагрэцца, гілі натапырваюць пёркі так, што нагадваюць шарыкі. Гілі стараюцца дарэмна не рухацца, каб не трапіць энергію, і кормяцца на адной галінцы, пакуль не аб'ядуць усё насенне на ёй і навокал, куды дацягнуцца. Таму, фатаграфуючы птушак, трэба рабіць гэта максімальна асцярожна і хутка: калі залішня ўвага іх патурбуе і прымусіць пераліцець некалькі разоў, то яны могуць патраціць больш энергіі, чым здабылі за кароткі зімовы дзень. Гэта можа нават прывесці да гібелі птушкі сцюдзёнай ноччу.

Спецыялістка АПБ па экалагічнай адукацыі Анастасія Пярко расказвае:

– Ідучы ў офіс АПБ па вуліцы Парніковай каля дома 11, я не адразу заўважыла чародку гілеў на дрэве. Але калі на секунду падняла галаву, заўважыла некалькі чырвоных сілуетаў. Некаторыя гілі карміліся насеннем, астатнія проста назіралі за наваколлем. Чародка была невялікая – прыкладна пяць самцоў і толькі 2 самкі. Птушкі ніяк не рэагавалі ні на мяне – нават калі я праходзіла зусім побач з дрэвам, ні на іншых мінакоў. Нават сарока, якая падляцела, ніяк не патурбавала іх. Цікава, што калі праз пару дзён я зноў праходзіла

там, яны зноўку сядзелі на тым самым дрэве.

Не заўсёды лёгка можна заўважыць нават чырвоных самцоў гілеў. На фоне жоўтых крылатак ясеня, лісця ці гронак ягадаў нават яны могуць стаць нябачнымі. Запомніце пазыўку (не песню) гілеў, яны даволі часта ўзімку яе выкарыстоўваюць, яна гучыць як «трыю-трыю». А тады ўжо глядзіце па баках і ўверх.

Узімку гілі харчуюцца насеннем пладоў каліны, абляпіхі, рабіны, ясеня, клёна, бэзу, таму асабліва ўважліва варта аглядаць гэтыя кусты і дрэвы. Калі пад рабінай або калінай усё чырвонае ад мякаці ягад, а пад ясенем ці клёнам на свежым снезе панакідана шмат крылатак, гэта знак, што проста цяпер тут харчуюцца або нядаўна харчаваліся гілі. Іх можна сустрэці на палыне, ліянах хмелю.

Гілі могуць прыляцець і на кармушку. Галоўнае павесіць яе загадзя і так, каб не боўталася, а была трывала замацаваная, не рухалася. Сябра

клуба АПБ «Рэдкая птушка» Ірына Груздзіловіч кармушку павесіла яшчэ з восені:

– У нас на кармушцы толькі семкі сланечніка. Мінула з імгой мы бачылі гілеў толькі на рабіне, а ў гэтую зіму ў студзені яны ўпершыню пачалі да нас завітваць. Учора было пяць гілеў. А яшчэ да нас нядаўна прыляталі больш рэдкія зімовыя птушкі: чачотка, берадзянка і чорны дрозд.

Калі пачне цяплець, гілі вернуцца ў яловыя лясы – менавіта там яны гняздуюцца. Але пакуль ёсць корм, гараджанне могуць паназіраць за імі. Галоўнае, не палюхайце іх залішняй увагай і не забывайце папаўняць сваю кармушку несалёнымі нясмажанымі чорнымі семечкамі.

Атрымалася асцярожна на сфатаграфіраваць гіля? Падзяліцеся прыгажосцю – адзначайце на фота і відэа сваіх гілеў (акаўнт «Ахова птушак Бацькаўшчыны» ў Інстаграм, яны трапяць у службу гісторыіў арганізацыі).

Паводле паведамлення прэс-службы АПБ

Фота Ірыны Груздзіловіч

Сакавік

1 – Пасюкевіч Уладзімір Маркавіч (1931, Капыль – 2009), жывапісец, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

1 – Чартовіч Аляксандр Іванавіч (1946 – 2015), мастак кіно, жывапісец, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1978) – 75 гадоў з дня нараджэння.

2 – Казлоў Герман Віктаравіч (1946), артыст апэраты, заслужаны артыст Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

4 – Рахленка Валянціна Леанідаўна (1931, Гомель – 2013), піяністка, педагог, адна са стваральніцаў фартэпійнай школы Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

5 – Бярозка (сапр. Фрайман) Міхаіл Паўлавіч (1921, Ельскі р-н – 1992), сцэнарыст, драматург, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

5 – Гарэлава Галіна Канстанцінаўна (1951, Мінск), кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1992), прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1986), спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2001) – 70 гадоў з дня нараджэння.

5 – Кандрат Крапіва (сапр. Атраховіч Кандрат Кандратавіч; 1896, Уздзенскі р-н – 1991), драматург, байкапісец, празаік, мовазнаўца, грамадскі дзеяч, акадэмік НАН Беларусі, народны пісьменнік Беларусі, заслужаны дзеяч навукі Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1941, 1951, 1971), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1974) – 125 гадоў з дня нараджэння.

6 – Анейчык Юзэфа Іванаўна (1931), архівіст, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, выдатнік архіўнай справы, ганаровы архівіст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

Шаноўныя чытачы, падпісчыкі!

Наступны нумар

«Краязнаўчай газеты» выйдзе
5 сакавіка.

Няхай канец зімы для вас і вашых
блізкіх будзе добры! Вясна неўзабаве
надыдзе!

І не забудзьцеся, калі ласка,
падпісацца на «Краязнаўчую газету».

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 5

Уздоўж: 1. Сасна. 5. Сусед. 8. Сінічка. 9. Снег. 10. Стос. 12. Снегачыст. 15. Судна. 16. Свята. 17. Сані. 18. Слуп. 21. Сонца. 22. Сотня. 27. Слаламіст. 29. Саха. 30. Смак. 31. Снежань. 32. Саўка. 33. Сахач.

Упоперак: 2. След. 3. Сівер. 4. Сілач. 5. Скрып. 7. Сіта. 9. Сапсан. 11. Сабака. 13. Снежнасць. 14. Светлафор. 19. Сусекс. 20. Сняжок. 23. Саўна. 24. Саржа. 25. Сіена. 26. Схоў. 28. Смех.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПРЫСАДЫ – зялёныя насаджэнні вакол сядзібаў, шляхоў, вуліцаў. У якасці ландшафтных элементаў уваходзяць у архітэктuru паркаў, сквераў, зонаў адпачынку, запаведных зонаў. Засцерагаюць жылыя масівы ад ветру, паляпшаюць якасць паветра, змяняюць шуму, дапамагаюць больш актыўна фармаваць раёны, у якіх жыллё і прамысловасць суседнічаюць і маюць адзіныя цэнтры абслугоўвання і агульныя месцы адпачынку. Пашырэння ў сельскай і гарадской архітэктury Беларусі.

Прысады ў Палацава-парковым ансамблі Лупатаў, в. Каранеўшчына Ляхавіцкага раёна

Прысады ў Марыінінм парку ў Нясвіжы

быць кароткім указаннем адрасата або разгорнутым, часам вершаваным выказваннем. Янка Купала верш «Паляўнічы і пара галубкоў» прысвяціў Б. Эпімаху-Шыпілу, «Сей, вольны сейбіт!» – газеце «Беларуская вёска», Якуб Колас паэму «Сымон-музыка» – беларускай моладзі, верш «Панская ласка» мае прысвячэнне «Да працэсу над «Грамадой», М. Багдановіч зборнік Вянок» прысвяціў С. Палуяну, «Санет» («Паміж пясцоў Егіпецкай зямлі») – А. Пагодзіну, У. Караткевіч раман «Каласы пад сярпом тваім» – сваёй маці, І. Мележ раманы з цыкла «Палеская хроніка» – «бацьку, маці, бацькоўскай зямлі»;

2) вершаваны твор, звернуты да канкрэтнай асобы, у якім аўтар выказвае сваё стаўленне да гэтай

асобы, характарызуе яе, паведамляе прычыну напісання твора. Жанр прысвячэння ўзнік у антычнай літаратуры, пашырыўся ў Старажытным Рыме (Гарацы, Марцыял) у эпоху мецэнацтва, калі многім паэтам неабходны быў моцны апякун, здольны сваім аўтарытэтам абараніць іх, дапамагчы матэрыяльна. Такія прысвячэнні пісаліся высокім, напышлівым стылем і былі найчасцей няшчырыя (асабліва ў сярэднія вякі). Пазней прысвячэнні страцілі афіцыйны характар і напоўніліся шчырым лірычным пафасам (вершы Я. Чачота «На прыезд Адама Міцкевіча», Янкі Лучыны «Родная старонца», М. Багдановіча «С. Палуяну», Янкі Купалы «Памяці Шаўчэнкі», «Памяці Максіма Горкага» і інш.).

Вершы-прысвячэнні сустракаюцца бадай у кожнага сучаснага паэта, з такіх твораў, прысвечаных пэўнаму гораду, рэгіёну, асобе, падзеі і паднярэдка ўкладаюцца паэтычныя зборнікі;

3) у абрадавыя песні (валачобныя, калядкі і пад.) упяталіся спевакамі прысвячэнні гаспадару дома і яго родным. Напрыклад:

*К слаўнаму пану, пану Андрыяну.
Аў яго на дварэ да стаяць правары,
Ды стаяць правары, ды гараць агні,
Ды гараць агні ўсё сіпенькія,
Ды вараць мяды ўсё салодзенькія.
Ды камужа, каму, ды па пчэльнічку,
Пану Андрыяну ды на сто вуллей,
Ды на сто вуллей, да на сто раей!*

У рамане Якуба Коласа «На ростанях» чытаем: «Лабановіч ціхенька падышоў да Янкі Тукаль:

– Ведаеш, Янка, трэба ў нашу валачобную песню дадаць прысвячэнне Вользе Сцяпаняўне».

ПРЫТЧА, прыпавесць – старажытны дыдактычна-алегарычны жанр фальклору і літаратуры, вельмі блізкі да байкі,

маральнае або рэлігійнае павучанне. Характэрныя асаблівасці – бытаванне толькі ў пэўным кантэксце, адсутнасць развітага сюжэта і схільнасць да павучальнага характару («прамудрасці»). Прытча магла рэдуцыравацца, г.зн. спрашчацца, да звычайнага параўнання, але захоўваць пры гэтым сваю змястоўнасць. Дзейныя асобы не маюць ні сваіх знешніх рысаў, ні характару і паўстаюць перад чытачом не як аб'екты мастацкіх назіранняў, а як суб'екты этычнага выбару пісьменніка.

Найбольшае развіццё прытча атрымала ў краінах Блізкага Усходу, дзе была надзвычай папулярным жанрам і адкуль разам з Бібліяй аказалася перанесенай у раннехрысціянскія і сярэднявечную еўрапейскія літаратуры. Бытавалі розныя пісьмовыя і усныя прытчы. Прытчы былі папулярным жанрам і ў літаратуры на Русі, сведчаннем чаго з'яўляюцца зборнікі «Пчала», «Ізмарад», «Рымскія дзеі», перакладная аповесць пра Варлаама і Іасафа, дыдактычныя творы Кірылы Тураўскага (напрыклад, «Прытча пра душу і цела (пра сляпога і кульгавага)» і інш. На сюжэт вядомай евангельскай прытчы Сімяон Палацкі напісаў «Камедыю пра блуднага сына». Вялікае значэнне надаваў гэтаму жанру Ф. Скарына, які адзін з першых звярнуў увагу на глыбокі сімвалічны сэнс прытчы і яе ролю для папулярызавання маральна-філасофскіх ведаў.

Сімволіка і мастацкая структура, лаканізм, прастата і выразнасць прытчы зрабілі ўплыў на многія жанры беларускага фальклору (чарудзейныя казкі, казкі пра жывёлаў, балады), літаратуры («нашаніўская» паэзія і проза, навелы Якуба Коласа, апавяданні М. Багдановіча, аповесці В. Быкава і інш.), на творы выяўленчага мастацтва, тэатра, кіно.